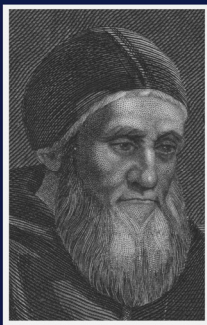

Rotterdami Erasmus

A mennyből kizárt Gyula pápa

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

A mennyből kizárt Gyula pápa

Rotterdami Erasmus

Impresszum

Rotterdami Erasmus
A mennyből kizárt Gyula pápa

Fordította és jegyzetekkel ellátta
Vető Éva

Az eredeti latin szöveg forrása: *Dialogus, Julius exclusus e coelis*. Desiderius Erasmus. Bd. 5. 6–109. Hrsg. Werner Welzig. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995.

Szerkesztette, lektorálta és a Tájékoztatót írta
Barlay Ö. Szabolcs

Felelős kiadó
Barlay Ö. Szabolcs

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című füzet elektronikus változata. A füzet 2013-ban jelent meg Székesfehérvárott az ISBN 978-963-89658-2-0 azonosítóval, számozott példányokban. Az elektronikus változat Barlay Ö. Szabolcs engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog Barlay Ö. Szabolcsé.

Az elektronikus kiadás Függeléke tartalmazza Barlay Ö. Szabolcs *Officina Erasmiana* című cikkét az Erasmus-kutatás jelenlegi állapotáról (megjelent: Magyar Könyvszemle, Figyelő rovat, 129. évfolyam, 2013/3 szám, 389–392. oldal).

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Tájékoztató.....	4
A mennyből kirekesztett Gyula pápa	8
Függelék: Officina Erasmiana	39

Tájékoztató

Csupán a legfontosabbakat kívánja összefoglalni ez az írás. Tehát még rövid tanulmányról sincs szó, pedig a szakirodalom bőven nyújtana ehhez anyagot. Lassan már megszámlálni sem lehet azokat a cikkeket, melyek az utolsó évtizedekben foglalkoztak ezzel a titokzatos gúnyirattal. Ötszáz év telt el azóta, hogy Erasmus nagy titkolódzások közepette elrejtette ezt az aknát, mely levegőbe röpítette volna szerzőjét épp úgy, mint terjesztőit. Mivel magyar fordításban most jelenik meg először nyomtatásban, szükséges tájékoztatni az olvasót a legfontosabbak tudnivalókról.

Van e bizonyíték az erasmusi szerzősége? A kérdés azért jogos, mert Erasmus és barátai kezdettől fogva tagadták ezt. Érthető, mert ne feledjük, hogy az inkvizíció korában vagyunk. Erasmusnak minden oka megvolt a félelemre. Amennyiben ugyanis bebizonyosodik szerzősége, Rómában feljelentik a pápa gyalázásának vádjával. A mellébeszélés, tagadás, ködösítés oly annyira sikerült, hogy a XX. századig még a szaktudomány sem látta bizonyítottnak, hogy a *Julius exclusus*-t Erasmus írta. A múlt század elején azonban sorra előkerültek a bizonyítékok...

Mikor írta? 1925-ben bukkantak rá az első nyomra, vagyis arra az epigrammára, melyet Erasmus saját kezével írt barátjának, Morus Tamásnak 1511 tavaszán Párizsban. Ebben párhuzamot von a pogány Julius Caesar és a keresztény Gyula pápa zsarnoksága és a világot véres háborúkkal felforgató magatartása között. A *Julius exclusus*-ban ugyanez a téma visszatér.

Erasmus itáliai útja után 1511–14 között Angliában tartózkodik. A kutatók legtöbbször a *Julius exclusus* megírásának dátumát 1513 utolsó hónapjaira teszi, Cambridge-ben tartózkodása idején.

Mi indította Erasmust erre a szokatlan és igen veszélyes lépésre? Az utolsó évtizedek kutatásai egyre jobban feltárják egyháza iránti szeretetét és elkötelezettségét. Nyíltan helyeselte, segítette a kibontakozó devotio moderna néven ismert vallási mozgalmat, mely a befelé fordulást sürgette a hatalom és a külsőségek, a pompa ellenében. „*Az én országom nem e világból való*” krisztusi eszmével teljesen azonosította magát. Különösen azokban az években, amikor a római pápák és az európai főpapok egyre nyíltabban és egyre jobban berendezkedtek a világban, és belesodródtek a földi örömökbe, a politikai, hatalmi versengésbe.

Ebben az áldatlan és Krisztushoz méltatlan harcban már szinte senki nem látta a pápában a szelíd és alázatos Jézust. A főpapok is hatalmas birtokok urai lettek, palotákat építettek és fényes udvart tartottak. Ki látta bennük a szegény apostolok utódait?

Ahogy távolodtak az egyháziak az evangéliumtól, úgy távolodott az egyház is a világtól. És mivel Erasmus közvetlen közélről látta, hogy robbanásig feszült a helyzet, és csak egy Luther fajsúlyú reformátorra vár a világ, hogy kitörjön az elégedetlenség és számonkérés forradalma, ezért nem riadt vissza a legkeményebb hangú iróniától sem. Sőt még vállalkozott arra is, hogy nem szemtől szembe, hanem a jellemétől idegen névtelenségbe bújjon.

Kérem az olvasót, hogy az itt felsorolt megjegyzéseket tartsa szem előtt, amikor olykor az ízléstelenségig fokozott jelzőkkel találkozunk. Épp ezekből vonható le, hogy Erasmus milyen súlyosnak ítélte a helyzetet.

Hogyan terjedt a gúnyirat Európa-szerte? Számos adat bizonyítja, hogy már a kezdet kezdetén lemásolva kéziratként terjedt, de szerzőjének neve nem volt feltüntetve. Erasmus ezt nemcsak tudomásul vette, de örült is neki.

Amikor 1514-ben elhagyta Angliát, Lupset nevű angol titkárára bízta személyes iratait, köztük a *Julius exclusus* kéziratát is. Mindezt óvatosságból tette, nehogy utazás közben elveszítse azokat. Az máig nem derült ki, hogy ki áll az első párizsi kiadás mögött, melyen F.

A. F. szerepel szerzőként, – de az tény, hogy 1516 táján Erasmus egyik barátja, Bonifacius Amerbach készített egy másolatot Erasmus kéziratáról, melynek címlapján szerzőként F. A. F. van megjelölve, bizonyára megtévesztés céljából. (Ez a kézirat megtalálható a Baseli Egyetemi Könyvtárban). Az ezt követő években a *Julius exclusus*-t francia, német, holland nyomdászok egymás után jelentetik meg a szerző nevének feltüntetése nélkül. A pamflet egy éven belül bestsellerré vált Európa-szerte. Kézről kézre adták Baselben, Antwerpenben, Leuvenben. Olvasták császárok, királyok, kancellárok, világiak, egyháziak, bíborosok, püspökök. A baj akkor kezdődött, amikor egyre többen Erasmust érezték a pamflet szerzőjének. Kis híja, hogy a lavina nem temette maga alá a rotterdami barátot. Ezt ő is érezte, mindenkinél jobban. Elérkezett tehát a cselekvés ideje.

Erasmus „elterelő hadműveletének” története dióhéjban. Bizonyára ő sem várt ekkora sikert. Ezért nem maradt más hátra, mint elkezdni egy kétszínűségre épített, alapjában véve hazug játszmát: nemcsak letagadni a szerzőséget, de ellenérveket is felhozni, melyekkel bizonyítani tudja, hogy a pápa hírnevét széjjelzúzó gúnyiratot nem ő írta. Eleinte barátai, ismerősei körében utasította vissza a szerzőségével kapcsolatos állításokat. De belátta, hogy ez kevés. Ezért egyre több magasabb rangú egyházi előljárónak levélben írta le felháborodását. 1519-ben a baseli nunciust kereste fel, aki biztosította közbenjárásáról. Annyira veszélyesnek ítélte a helyzetet, hogy úgy döntött: egyenesen maga birkózik meg a helyzettel.

A Kúria egyik bíborosának, *Lorenzo Campeggió*nak írt levelet. Már ott tartunk – írja –, hogy minap Kölnben próbálták rávarni egy dialógus szerzőségét, mely lejárhatja II. Gyula pápát. Ő is elolvasta e gyalázkodó förtelmet, és meg van róla győződve, hogy ilyet csak egy örült írhat. Két héttel később az állandó pápai legátusnak, *Thomas Wolsey* bíborosnak is levélben panasolja el, hogy rágalomhadjárat indult ellene azon a címen, hogy az ő stílusát vélték fölfedezni a veszélyes pamfletben. Ezt a leghatározottabban visszautasítja már csak azért is, mert tulajdon mondatait és kifejezéseit ő még a becsmérlők műveiben is felfedezte. Kéri a bíborost, ne adjon hitelt ezeknek a rémhíreknek. Ártatlanságának jeléül, fogadja el az ő most kiadott Új Testamentumát. Megtiszteltetésnek venné, ha azt a bíboros a könyvtárában helyezné el.

Erasmus csak 1519 júniusától kezdett derűlátóbb lenni. Ekkor érkezett meg ugyanis Campeggio bíboros válasza, és ebben kijelentette, hogy ő soha nem is hitte, hogy a gúnyiratot Erasmus írta. Levelében „Frater noster carissimus”-nak, legkedvesebb testvérének, barátjának nevezte. És megköszönve a neki is elküldött Új Testamentumot, viszonzásként gyémánttal ékesített gyűrűt ajándékoz neki. Mivel Campeggio bíboros a legbefolyásosabb főpapok egyike volt, és X. Leo, Gyula pápa utódja is kedvelte Erasmust, sőt bíborossá is akarta tenni, így kezdett megnyugodni.

A Julius exclusus az igazság mérlegén. Úgy is meg lehetne fogalmazni a kérdést: mennyiben hiteles az a kép, amit Erasmus fest II. Gyula karakteréről és pápaságának tetteiről? Semmiképp nem kívánok tartalmi összefoglalót írni, mert ezt a művet az első sortól az utolsóig végig kell olvasni. Azt azonban mindenképp helyénvalónak érzem, hogy e botránykrónikának beillő írás valóságtartalmát rövidre fogva elemezzem.

Osszuk két csoportba a mindenkit megbotrányozó bűnöket, galádságokat, emberhez, keresztényhez, paphoz, pápához nem méltó visszasságokat. Az egyik csoportba azok tartoznak, melyeket bizonyára a közbeszédből vett át. Ennek dokumentum értéke nincs, mert forrása a „mindenki tudja” címszó alatt található. Van azonban egy másik, igen hiteles és pontosan visszaigazolható forrás, mely magának a szerzőnek, Erasmusnak birtokában van, ez pedig saját átélte, megélt tapasztalata. Ennek azért van dokumentum értéke, mert Erasmus éveket töltött Itáliában, és saját tapasztalatából megismerhette mindazt, amit a pápa politikai kalandjai, háborúi, megszállásai, zsarolásai okoztak. 1506 őszén útnak indult Itáliába. Ugyanis G. Boeirónak, az angol király orvosának két fiát tanulmányútra küldték Bolognába.

E két fiút kellett Erasmusnak elkísérnie. Örömmel vállalta. „Azért mentem, hogy láthassam a szent helyeket és meglátogassam a könyvtárakat és élvezzem a tudósok társaságát.” Első állomásuk Párizs volt. Utána Torinóban a teológiai doktorátust kapta meg. Úticéljuk Bologna volt, ám ekkor jött a hír, hogy Gyula pápa meg akarja szállni a várost. Ezért Torinóból Páviába mentek, onnét Firenzébe. Csak akkor mentek Bolognába, amikor a pápa bevette a várost. Erasmus jelen volt II. Gyula diadalmenetén, melyet a gúnyirat írásakor fel is használt. És megdöbbenve kérdezte magától: vajon Jézus Krisztus egyik utódjának bevonulásánál van e vagy inkább Julius Caesarén?

Ezekben a hónapokban Bolognában saját maga tapasztalta a pápai megszállás miatti állandó zaklatást, hogy a hadjáratba befektetett összeget a pápa visszaszerezze. A bolognai tartózkodás legnagyobb eseménye a *Paolo Bombacé*vel, a retorika professzorával kötött barátsága.

Ennek az itáliai útnak a másik nagy eseménye a velencei *Aldo Manuzi*óval való kapcsolat fölvétele. A világhírű velencei nyomdász elvállalta Erasmus *Adagia*-ának kiadását. Ekkor Bolognából Velencébe költözött. Manuzi ón keresztül megismerkedett a Velencei Köztársaság leghíresebb embereivel és az egész szellemi elittel.

1509-ben megdöbbenve értesült arról, hogy a pápa a Velencei Köztársaság ellen is hadjáratot akar indítani. Átment a közeli Pádovába, de az egyetemi előadások, éppen a politikai helyzet miatt fel voltak függesztve. Pádovából Ferrarába költözött, de itt sem tartózkodhatott sokáig, mert Ferrara hercege is belebonyolódott a háborúba. A város erőddé változott. Innét rövid időre Sienába távozott.

1509 februárjában eljutott Rómába. Itt megismerkedett a kor legnagyobb humanistáival, egyházi méltóságokkal, köztük azzal a *Giovanni Medici* bíborossal, aki később X. Leo pápa lett. A római tartózkodása alatt saját szemével láthatta a nép vallási közönyét, a klérus önkényuralmát, különösen a papok körében elterjedt pogány szellemet. Híres munkájában, a *Ciceronianus*-ban, visszaemlékezik arra a nagypénteki szertartásra, amikor a szertartás keretében az ünnepi szónok úgy köszöntötte a pápát, mint *Jupiter Optimus Maximus*t, aki villámát rázza, s egyetlen fejbőlintással véghez viszi minden akaratát. Ebben a beszédben a szónok, azért, hogy Krisztus keresztjét bemutassa, Szokratész és egyéb pogány hírességek áldozatával vont párhuzamot.

A Rómában szerzett tapasztalata járult hozzá ahhoz, hogy ezentúl minden tudásával, ékesszólásával még jobban védje a békét és átkozza a háborút.

Ezután visszatért Angliába és ekkor írta meg a *Balgaság dicséretét*, majd azt az epigrammát, melyben II. Gyulát Julius Caesarhoz hasonlította. A pápaellenes híreket folyamatosan kapta Rómából, különösen *Andrea Ammonió*tól, aki a pápa képviselője volt Angliában. 1512 májusában azt kérte tőle, hogy küldjön érdekes híreket a pápáról. És ő küldött is a Szent Szövetségről, a seregek összetételéről, és a Pisai Zsinatról. Jólértesültségének másik forrása a már említett bolognai *Paolo Bombace*. Tőle tudta meg, hogy a pápa 1512 tavaszán újból támadást intézett Bologna ellen, a város csupa fájdalom és pusztulás.

Ezekben a hónapokban írta meg a *Julius exclusus*-t.

II. Gyulát úgy ismerték, mint katonapápát, aki felforgatta háborúival Itáliát és Európát. Erasmus művében nem csak a pápa személyét kritizálja kegyetlen élességgel, hanem az egész reneszánsz korabeli pápaságot. Az egész egyházi intézményrendszert. Nyíltan beszél az egyház hanyatlásáról, mely a klérus romlott szokásai miatt jött létre.

Elítéli a pápa világi politikáját. Feltárja a pápák világi hatalmában, hatalomvágyában, evilági érdekeltségében fennálló zűrzavarok okait. Ez a mű válik a legátütőbb elítélő hanggá

a reformáció előtt, melyet a politikai alapon szerveződő pápaság ellen emeltek fel. Bár Erasmus nem vitatja soha a pápaság intézményét (vö. a *Julius Exclusus* utolsó mondatai Szent Péter szájából), ettől eltekintve az ő pápaideálja nagy mértékben eltér attól a modelltől, melyet az előbbi évszázad pápái nyújtottak.

Ő az egyház erkölcsi megreformálásáért küzd, ez motiválja azt, hogy II. Gyulát szembe helyezze Szent Péterrel, és összehasonlítsa a reneszánsz pápát az evangéliumi pápával. Továbbá fő elve: a béke előfeltétele az igazi keresztény lelkiség visszaállításának és az ember létének megújítása az evangéliumi üzenet egyetemes alappilléren. Gondolkodásának szintézise: ameddig a keresztény fejedelmek – élükön a pápa – egymás ellen hadakoznak, addig nem jöhet létre az általa megálmodott *Respublica Christiana*.

Különben a *Julius Exclusus*-ban található kritika, tárgyilagosan ítélve, megegyezik a lutheri reformtörékvésekkel. Aligha véletlen, hogy a pamflet első kiadásának dátuma arra az 1517. évre esik, amikor is Luther október 31-én kitűzte 95 tételét a wittenbergi dóm kapujára. Amennyiben közös Lutherral az erkölcsi reform sürgetésében, annyira eltér Erasmusnak hűsége a katolikus egyházhoz a hit és erkölcs területén hozott dogmák vonatkozásában Luther hűtlenségétől. Erasmus soha nem tagadta a szabadakarat, az Eucharisztia, a szentségek dogmatételeit, vagy a római pápa primátusát. Luther ezért nem bocsátotta meg Erasmusnak, hogy nem csatlakozik hozzá. Itt két fogalom és két magatartás áll egymással szemben: *Luther apostata a fide, Erasmus reformator Ecclesiae*.

Barlay Ö. Szabolcs

A mennyből kirekesztett Gyula pápa

GYULA: Mi az ördög? Az ajtók nem nyílnak? Úgy látom, kicserélték a zárat, netán elromlott.

GÉNIUS:¹ Nézd meg inkább, hogy a megfelelő kulcsot hoztad-e el; mert ezt a kaput nem nyithatja a pénzesládáé; sőt mért nem hoztad el inkább mindkettőt? Mert ez a hatalom kulcsa, nem a tudásé.

GYULA: Más kulcsom ezen kívül sose volt; és nem értem, mi szükség lenne másikra, ha már egyszer ez nálam van.

GÉNIUS: Megvallom én sem, hacsak nem amiatt, hogy ki vagyunk zárva.

GYULA: Mindjárt előnt az epe. Hát akkor, kopogok az ajtón. Hé, hé! Nyissa ki tüstént valaki ezt az ajtót! Micsoda dolog ez?! Senki se jelentkezik? Hol lebzsel ez a kapus? Szerintem jól beivott, és most hortyog valahol.

GÉNIUS: Ez se tesz másképp: amint él, úgy ítél.

PÉTER: Még szerencse, hogy az ajtó acélból van; máskülönben bezúzná mindkét szárnyát, bárki legyen is az odakint. Minden bizonnyal valami óriás vagy holmi kényúr, esetleg városok pusztítója lehet az ilyen. De várjunk csak, a halhatatlan Istenre, miféle csatorna szagot érzek! Mégsem nyitok azonnal ajtót neki; hanem innen az ajtó nyílásán keresztül kémlelek ki, hogy megtudjam, mi a csoda történik. Ki vagy? Ugyan, mi dolgod itt?

GYULA: Mért nem nyitasz ajtót, mi hamarabb? Ha kötelességed tudatában lettél volna, elébem kellett volna jönnöd az égiek teljes díszkíséretével.

PÉTER: Micsoda pöffeszkedő! Legalább azt áruld el nekem, ki vagy.

GYULA: Mintha azt nem látnád magad is.

PÉTER: Azt mondd, „látnád”? Én, igazából, egy újfajta, idáig még sose látott színjátékot látok, hogy ne mondjam, szörnyedelmet.

GYULA: Ha nem vagy teljesen vak, talán fel is ismered ezt a kulcsot, még ha az arany tölgy² nem is mond neked semmit. És láthatod a tiarát is, mindenütt drágakövekkel kirakva, vagy az aranytól csillogó palástot.

¹ A génius az római mitológia szerint a férfival együtt születő „személyes” szellemszerű istenség, mely folyamatosan jelen van az ember életében és vezeti őt a helyes döntések meghozatalában. Nem csak a férfiaknak, de a házaknak, a városoknak, a vidékeknek, sőt még az isteneknek is volt géniuszuk. Ebben a műben a pápa Géniusának jelenléte ill. létezése az ő pogány világhoz való szatirikus kifejezésének eszközéül szolgál.

² A della Rovere család címerén szereplő arany tölgyről van itt szó, mely egyaránt jelen volt IV. Sixtus (Francesco della Rovere) és II. Gyula (Giuliano della Rovere) teljesen azonos pápai címerén. A „rovere” olasz szó, tölgyet jelent.

PÉTER: Nagyon is hogy felismerem az ezüst kulcsot, bár ez csak egyetlen darab, és nagyon eltér azoktól, amelyeket egykoron az Egyház igazi pásztorá, Krisztus maga adott át nekem személyesen.³ Továbbá, kérdelem én, azt a felettebb hivalkodó koronát hogyan is ismerhetném fel? Mert azt még egy barbár zsarnok sem merésznélne feltenni, nemhogy az, aki ide bebocsátást kér. Rám az a palást ugyan semmilyen hatással nincs, aki a drágaköveken és az aranyon, csak úgy, mint egy darab kőhalmon, mindig keresztül gyalogoltam, s megvetéssel szemléltem az ilyesmit. De hát mi ez? A kulcson, a tiarán és a köpenyen a legmocskosabb bűnökkel besározott kocsmáros és gonosztevő nyomait látom szerteszét, kinek neve megegyezik az enyémmel, ám szándékában különbözik, úgy, mint Simoné, akit én egykor Krisztus oltalmából kiűztem.⁴

GYULA: Hagyd már ezt az üres fecsegést, ha egy csöpp eszed van! Ugyanis, én a Liguriai Gyula vagyok, ha nem tudnád. És ha nem tévedek, ezt a két betűt is felismered: P. M., feltéve, hogy megtanultad a teljes ábécét.

PÉTER: Úgy gondolom, azt jelenti „Pokolbéli Mihaszna”.

GÉNIUS: Ha, ha, ha! Ez a látnok aztán fején találta a szöveget!

GYULA: Nem úgy! „Pontifex Maximus”.⁵

PÉTER: Legyél bár háromszorosan a legnagyobb, még akár Hermész Triszmegisztosznál⁶ is nagyobb, ha nem vagy a legjobb, vagyis szent, ide ugyan nem fogsz felvétetni.

GYULA: Éppen erről van szó. Ha ebben szerepet játszik a szentnek hivatás, akkor rendkívül ostoba vagy, ha azon morfondírozol, hogy kinyisd-e nekem az ajtókat. Ugyanis téged már igen sok évszázad óta csupán szentnek neveznek, engem viszont soha senki másnak nem hívott, mint Legszentebbnek. Ahogyan ezt hatezer bulla tanúsítja.

GÉNIUS: Az a sok-sok bulla valóban tanú lehet rá!

GYULA: Ezek engem nem egyszer említenek, mint „legszentebb urat”, sőt az „Ő Szentsége” elnevezéssel illettek, nem a szenttel, mellyel minden tettemet emlegették, amit csak a fejembe vettem!

GÉNIUS: Még ha borszagúan is tette.

³ Mt 16,19: Erre a passzusra alapozza a Katolikus Egyház azt a tanítását, hogy Jézus Szent Péterre és utódaira ruházta a bűnök megbocsátásának és a hit és erkölcs dolgában való ítélkezés hatalmát.

⁴ Ezen a helyen a samariai Simon Mágus történetére utal. A történetben szereplő Simon megkeresztelkedése után találkozott Péterrel és Jánossal, akik imádsággal kérték a népre a Szentlélek ajándékát. Simon az apostoloktól meg akarta vásárolni pénzért a Szentlélek adományozásának kézrátétellel történő hatalmát, mely az apostoloké volt. Erre Péter megátkozta őt pénzével együtt, mellyel nem lehet megszerezni Isten ajándékát. Lásd ApCsel 8,13-20.

⁵ A pápa öltözetén a P. M. monogram állt, mely Legfőbb Papot jelent. Ebből az összetételből a „maximus” szó önmagában a legnagyobbat jelenti.

⁶ Hermész Triszmegisztoszt az egyiptomi Dzsehti istenséggel azonosították a görögök, akik saját elnevezéssel Thot-nak nevezték őt. Az egyiptomi mitológiában az írás, a számolás és a tudomány megalkotója volt. Az istenek közt betöltött egyik szerepe a közvetítés volt az égi hatalmak között, ezen kívül az istenek írónka is. Ennek az istenségnek az attribútumait kapta meg a görög Hermész, Triszmegisztosz melléknévvel. Ez a melléknév magyar fordításban azt jelenti: háromszorosan nagy.

GYULA: Úgy mondták, hogy azt Legszentebb Gyula úr, Ő Szentsége vitte véghez.

PÉTER: Sőt még ezen talpnyalók számára is a Paradicsomot kéred, akik a Legszentebbet csinálták belőled. Ugyanezek tegyenek boldoggá is téged, akik egykor Ő Szentségének neveztek el. Hovatovább, még talán azt is gondolod, hogy semmi jelentősége nincs annak, hogy téged szentnek neveznek, vagy valóban az is vagy?

GYULA: Megharagítasz! Ha csak úgy lehetett volna élni, én nem sajnálnám tőled azt a szentséget, sem azt a boldogságot.

PÉTER: Ó, hisz, ez a legszentebb szellem megnyilatkozása! Jóllehet, már régóta szemlélek téged mindenestül, s az istentelenség sok jegyét, a szentségnek viszont semmi nyomát nem fedezem fel benned. Miféle kísérettel érkezél, mely egyáltalán nem főpaphoz méltó? Mert, ahogy elnézem, vagy húszezer főt hoztál magaddal, ám egyetlen keresztény ábrázatot sem vélek felfedezni e tömegben. Az emberek legvisszataszítóbb söpredékét látom, kik a csapszékektől, a bortól, a puskaportól bűzlenek. Bérgyilkosoknak tűnnek számomra, vagy inkább alvilági szellemeknek. S ide azért jöttek, hogy a pokolból megszökve háborút támasszanak az égben. Minél jobban szemügyre veszek, annál kevésbé kelted az apostoli férfiú benyomását. Először is, miféle képtelenség ez, hogy míg felül papi dísz viselsz, ugyanakkor belül, ez alatt véráztatta fegyverektől csörömpöl hideg tested tetőtől talpig? S ez még nem minden: mily feldúlt szempár, minő dacos száj, micsoda fenyegető homlok, mennyire magasan hordott és kihívó szemöldök? Mert szégyenletes dolog kimondani, s ugyanakkor látni is restellem, hogy tested minden egyes részén ott viseled a mértéktelen és utálatos testi vágy nyomait; hadd ne mondjam, hogy még most is bőfögsz és a részeges tivornyázás szagát árasztod magadból. Úgy látom, épp most okádtál. És ahogy egész tested tartása mutatja, nem az évek és a betegségek súlyától roskadozol, hanem inkább a részegeskedéstől rogyantál meg, váltál lomhává és puhánnyá.

GÉNIUS: Mesterien lefestette őt, minden színárnyalatában!

PÉTER: Noha már régóta elnézlek, amint felvont szemöldököddel fenyegetsz, mégsem vagyok képes elhallgatni, amit érek. Azt gyanítom, hogy a dögvésszel sújtott, pogány Iulius⁷ maskarában tért vissza a pokol bugyraiból, hogy tréfát üzzön velem. Oly élethűen, hogy minden részletében megegyezel vele.

GYULA: Hogy az a...!

PÉTER: Mit mondott?

GÉNIUS: Dühös. Nincs az a bíboros, aki erre a hangra ne oldott volna kereket, kiváltképp a lakomáról, máskülönben megérezte volna a Legszentebbnek a botját magán.

PÉTER: Úgy látom, igen nagy tapasztalattal közvetíted ennek az embernek az érzéseit. Mondd meg hát, ki vagy?

GÉNIUS: Én vagyok Gyula nagy Géniusa.

⁷ Itt történik első ízben utalás Iulius Caesarra, akivel a pápa névrokonságban áll (Iulius = Gyula). Szent Péter úgy tesz rá utalást, mint a halott pápával igen hasonló jellemvonásokat hordozó, hasonlóan pogány lelkületű személyre, kinek egyformán semmi köze a kereszténységhez.

PÉTER: Feltételezem, hogy közülük is a rossz.

GÉNIUS: Bárminő is vagyok, Gyulához tartozom.

GYULA: Mért nem hagyod már ezt a badar beszédet, és nyitsz ajtót helyette? Vagy inkább azt akarod, hogy betörjem? Mi szükség van erre a sok felhajtásra? Nem látod magad is, milyen kíséret élén érkeztem ide?

PÉTER: Bizony, hogy látom a jól idomított gonosztevőket. Előtted viszont, aligha világos, hogy ezeket az ajtókat más fegyverekkel kell megostromolnod.

GYULA: Most már azt mondom, elég a fecsegésből. Ha tüstént nem engedelmessz, a kiközösítés villámával foglak sújtani, mellyel egykor a legnagyobb királyokat, sőt egész királyságokat rémítettem meg. Látod a bullát, mely már elkészült ezek ellen?

PÉTER: Az égre kérlek, miféle átkos villámmal, mennydörgéssel, miféle bullákkal és dagályos beszédekkel hozakodsz itt elő nekem? Mert ezekről Krisztus sohasem szólt nekünk.

GYULA: Majd megtapasztalod, ha nem engedelmessz.

PÉTER: Ha egykor meg is rémítettél egyeseket ezekkel a hazugságokkal, ezen a helyen semmire se mész velük. Itt az igaz dolgokra kell támaszkodnod. Ezt a várat jó cselekedetekkel, s nem átkokkal szokás meghódítani. De kérdem én tőled, a kiközösítés villámával fenyegetsz engem? Mondd, mi jogon?

GYULA: Teljes joggal, mivel hivatalodtól már megfosztottak, és már nem vagy több, bármelyik egyszerű papnál. Sőt még pap sem vagy, mert a konszekráció hatalmával már nem rendelkezel.

PÉTER: Természetesen, mert halott vagyok, gondolom.

GYULA: Ez nyilvánvaló.

PÉTER: Ám, ez oknál fogva te is csak úgy állsz fölöttem, mint bármely más elhalálozott.

GYULA: Épp ellenkezőleg. Amíg a bíborosok az újonnan megválasztandó pápa személyéről vitatkoznak, addig én vagyok hatalmon.

GÉNIUS: Hogy szövi még mindig élete álmait!

GYULA: Hanem most már tényleg azt mondom, nyisd ki!

PÉTER: Én meg azt mondom, hogy amíg érdemeiddel el nem számolsz, semmire sem mész.

GYULA: Miféle érdemekkel?

PÉTER: Mindjárt megmondom. Jeleskedsz-e a szent tanításokban?

GYULA: A legkevésbé sem. Ilyesmire nem maradt időm, teljesen el voltam foglalva a háborúkkal. Erre van épp elég szerzetes, ha ez megnyugtat téged.

PÉTER: Hát akkor életszentségeddel szereztél sok lelket Krisztus Egyházának?

GÉNIUS: Mennyivel többet a pokolnak.

PÉTER: Híressé váltál-e csodatételeiddel?

GYULA: Idejét múlt dolgokról beszélsz.

PÉTER: Tiszta szívvel és buzgón imádkoztál?

GYULA: Miféle esztelenségeket hord ez itt össze!

PÉTER: Böjtölésekkel és virrasztásokkal sanyargattad-e testedet?

GÉNIUS: Kérlek, hagyd már abba! Hiábavalók az ilyen kérdések. Kár a fáradságért egy ilyenekkel szemben.

PÉTER: Én a kiváló apostol másféle adományait nem ismerem. Ha neki talán még több apostoli adottságai vannak, számoljon be róluk ő maga.

GYULA: Ámbár méltatlan dolog az eleddig senki által le nem győzött Gyulát most Péternek kiszolgáltatni, hogy mást ne mondjak, egy halásznak, aki csaknem koldus. Mégis, hogy megérthesd, milyen fejedelmet becsméreلسz, hallgasd meg, amit néhány szóval előadok. Először is, én liguriai vagyok⁸, s nem zsidó, mint te; bár sajnálom, mégis egy dolog közös bennünk: annak idején én is ladikos voltam⁹.

GÉNIUS: Ennél durvábbat már nem is mondhattál volna. Nem elhanyagolható tény, hogy míg ő élelemszerzés céljából halászott, te a csekélyke haszon felé evezted csónakod.¹⁰

GYULA: Másodszor pedig, Sixtus családtagja vagyok, aki a papok közt valóban a legelső.¹¹

GÉNIUS: Úgy érte, a bűnökben.

GYULA: Nővére gyermekeként, az unokaöccse vagyok.¹² Az ő egyedülálló kegyének és tulajdon igyekezetemnek köszönhetően, először befolyásos egyházi tisztséghez, aztán fokról fokra haladva a bíborosi kalap viselésének méltóságáig jutottam. Majd a sors viharaitól sokszor meggyötörten, és igencsak emberpróbáló végveszedelmekben, egyszer fent, máskor lent hanykolódva, aztán még egyéb betegségek közt a nyavalyatörés is lesújtott rám. Végül pedig a rüh is egészen megtámadott, melyet francia bajnak hívnak. Mindennek tetejében

⁸ A della Rovere család ligúr területről származott. II. Gyula Albissolában látta meg a napvilágot, s itt töltötte gyermekkorát.

⁹ Utalás arra, hogy a későbbi II. Gyula pápa igen szegény családból származott.

¹⁰ II. Gyula gyermekkorában csónakkal vitt hagymát a piacra eladásra.

¹¹ II. Gyula IV. Sixtus pápa (1471–1484) egyik unokaöccse volt. A későbbi II. Gyula nagybátyjától kapta bíborosi kinevezését.

¹² Ez tévedés; II. Gyula pápa unokaöccse volt Sixtusnak, ám nem nővére, hanem fivére révén, akit Raffaele della Rovere-nek hívtak.

száműztek, meggyűlöltek, elítéltek, elhagyott mindenki és csaknem elsirattak. De én mindezek ellenére sem adtam fel a reményt soha, hogy egyszer főpap leszek. Ez a remény eltette bennem a lelket, míg te, holmi asszonyka szavától megrémülve tüstént meghátráltál.¹³ Egy jövendőmondó vagy látnok asszony megerősítette bennem az önbizalmat. Ez az asszony hajdanán, mikor aztán tényleg nyakig úsztam a bajban, titkon azt súgta a fülembe: „Tarts ki, Gyula! Ne szégyellj sem cselekedni, sem elszenvedni bármit. Valamikor hármaskorona fogja majd ékesíteni a fejedet. Te leszel a királyok királya és az urak ura”. S reményemben nem is csalatkoztam, sem az ő jövendölésében. Mindenki várakozása ellenére is, idáig vergődtem fel magam; részben a franciák segítségével, akik engem menekültként befogadtak, részben a pénz felbecsülhetetlen értékének köszönhetően, melyet uzsorakamattal gyűjtöttem össze, továbbá mindezt még képességeimnek is köszönhettem.

PÉTER: Milyen képességekről beszélsz?

GYULA: Ezen értem azt, hogy papi tisztségeket ígértem kialakított feltételek szerint, előtte persze ügyesen kiválasztottam a megfelelő személyeket a kezességre. Ebből annyi pénzre tettem szert, hogy még magának Crassusnak sem rúghatott ekkorára a vagyona egész életében. De ezeket hiába is mesélem neked, miket még a bankárok közül sem képes mind felérni ésszel. Mindjárt megtudod, hogyan jutottam el idáig. Egész pontifikátusom alatt ahhoz tartottam magam, hogy ne legyen senki – a hajdan élt egyházfőket nem számítva, akik szerintem csak nevükben voltak egyházfők, de még a jelenkoriakat sem –, akiknek az Anyaszentegyház, de még maga Krisztus is annyival tartozzon, mint nekem.

GÉNIUS: Hogy játssza itt Thrasót¹⁴ ez a fenevad!

PÉTER: Nem győzőm kivárni, mire akarsz kilyukadni.

GYULA: Ugyanis sok új hivatal létrehozásával – mert ezeket így hívják – jelentős mértékben növeltem a pápai kincstárat. Ezenkívül kidolgoztam egy elméletet, melynek segítségével elnyerhető legyen a püspöki méltóság, a simónia vétke nélkül. Természetesen elődeim hozták azt a rendeletet, hogy aki püspöki tisztet kap, annak le kell tennie korábbi hivatalát. Az előírást én a következőképpen értelmeztem: „A rendeletnek megfelelően, le kell tenned hivatalodat; de hogyan tudod azt letenni, ami nem is a tiéd; következésképp, meg kell vásárolnod ahhoz, hogy letehesd.” Ezzel a különleges rafinériával egy püspökség mindjárt hat-hétezer dukát javadalmat hozott, azon összegeken felül, melyeket a bullák kiadásának jogából csikartam ki. Aztán, hasznom volt még az általam kiadott új pénzekből is, melyekkel elárasztottam egész Itáliát, nem csekély nyereségre téve így szert. Egyetlen alkalmat sem hagytam ki, hogy a pénzt halmozzam; hisz’ tudtam, hogy e nélkül semmi jót sem lehet tenni, akár egyházi, akár világi értelemben. És hogy minél magasabbra jussak, visszaszereztem a Bentivogliok által elfoglalt Bolognát a Szentszék számára. Az addig legyőzetlen velenceieket megvertem háborúban. Ferrara hercegét addig gyötörtem háborúval, hogy majdnem kelepcebe csaltam. Sikeresen kijátszottam az egyházzakadást előidéző zsinatot, azzal, hogy úgy tettem, mintha ellenzsinatot hívnék össze. Így a szeget szeggel ütöttem ki, ahogy mondani szokás. Végül a franciákat űztem ki Itáliából, kik akkor az egész világot rettegésben tartották. Később ugyanezt a sorsot szántam a spanyoloknak is (mert szándékomat illetően erre felé tartottam), ha a végzet el nem ragadott volna a földről. De lásd, hogy mily állhatatos

¹³ Péternek Jézussal szembeni árulását veti szemére, egy szolgálóleány jelentette ki, hogy őt is Jézussal látta. Lásd: Mt 26,69-72; Mk 14,66-70; Lk 22,55-57; Jn 16,18.

¹⁴ Terentius *Eunuchus* című darabjának „hetvenkedő katonája”, aki mint Plautus hőse, foglalkozását tekintve szintén katona, továbbá ostoba és dicsekvő figurát jelenít meg.

lelkűnek bizonyultam még ilyen körülmények között is. Mihelyst a franciák felülkerekedtek, számításba vettem a szóba jöhető kiskapukat. Ősz szakállat növesztettem, majd miután az események már csaknem a kétségbeesésig juttattak, akkor kaptam egyszeriben azt a csodás hírt, hogy franciák ezreit mészárolták le Ravenna közelében. Akkor támadt föl Gyula. Körülbelül három napig olyannyira halottnak tartottak, hogy még magam is elhittem. Ám ez alkalommal megint, mindenki várakozása, sőt még az enyém ellenére is, visszatértem az életbe. Tehát akkora a tekintélyem és a ravaszságom, hogy a keresztény uralkodók közt egy sincs, akit ne sodortam volna háborúba, miután feldúltam, megtörtem, leromboltam minden szövetséget, melyek igen szilárdan tartották össze őket. A legutóbb megkötött szövetséget is, amely Cambraiban jött létre közöttem, a francia király, a római császár, és még más uralkodók közt, úgy eltöröltem, mintha soha létre sem jött volna. Mindezek tetejében, jóllehet hatalmas hadsereget pénzeltam, számos ragyogó diadalmenetet tartottam, megannyi játékot rendeztem, rengeteg épületet emeltem, halálom után mégis 5 millió dukátot hagytam hátra. De még többet tudtam volna tenni, ha az a zsidó orvos, aki már úgyis meghosszabbította életemet, még tovább életben tudott volna tartani. Ó, bár jönne most egy varázsló, aki újból életre keltene engem, hogy azután feltehessem az i-re a pontot rendkívüli jelentőséggel bíró kezdeményezéseimet illetően. Noha még halálom pillanatában is azon törtem magam, hogy a háborúk, melyeket én magam szítottam az egész világon, abba ne maradjanak. Gondom volt rá, hogy a pénzek csakis erre a célra álljanak rendelkezésre: ez volt végakaratom, mielőtt lelkemet végleg kileheltem. És te még mindig a fölött akadékoskodsz, hogy kinyisd-e a mennyek kapuját Krisztus és az Egyház hú papjának? Mert az efféle tetteket még többre értékeli az, aki meggondolja, hogy mindezeket lelki szilárdságomnak köszönhetően értem el egyedül, a nélkül, hogy a legkisebb támogatásban lett volna részem, melyekhez mások rendszerint folyamodni szoktak. Gondolok itt a származásra, minthogy még atyámat sem ismertem, s erre még büszke is vagyok. Aztán külsőmet is megemlíthetem, melynek láttán mindenki elborzad, minthogy megjelenésem kísérteties. A műveltségemre sem hivatkozhatok, minthogy a tudományhoz semmit sem konyítok. Testi erőmet sem tudom latba vetni, mert az olyan, amilyennek korábban már leírtam. Fiatalságommal sem dicsekedhetek, mert ezeket a dolgokat öregen tettem. Népszerűségemnek sem köszönhetek semmit, hisz' mindenki szerfelett gyűlölt. Könyörületességemmel sem hozakodom elő, mert én aztán oly mértékben kérlelhetetlen voltam, hogy még azokkal szemben is könyörtelenül jártam el, akik iránt mindenki a legnagyobb megbocsátással van...

PÉTER: Mit jelentsen ez?

GÉNIUS: Ez, bár igen keményen hangzik, inkább valamiféle gyengeséget takar.

GYULA: ...bár ellenem dolgozott a sors, a hajlott kor, a testalkat, röviden szólva, istenek és emberek, mégis csupán lelkem és a pénz erejében bizván néhány év alatt sikerült véghezvinnem ezt a sok mindent, s annyi tennivalót hagytam utódaimra, hogy tíz év múlva sem fognak unatkozni. Amiket magamról mondtam, teljes mértékben igazak, bár a legnagyobb szerénységgel szóltam. Ezeket, ha nem én, hanem olyan római szónok adta volna elő, aki jelenlétemben beszélni szokott, oly díszbe öltöztette volna ezt a beszédet, hogy nem egy közönséges halandó, hanem egy isten tetteit hallgathatnád.

PÉTER: Legyőzhetetlen harcos, mivel számomra ismeretlen és hallatlan dolgokat mesélsz, arra kérlek, hogy bocsásd meg nehéz felfogásomat és tudatlanságomat, nem is szeretnék azzal terhelni, hogy részletes válaszokat várok minden egyes kérdésemre. Kik ezek a fehérbe öltözött, hosszú hajú népek?

GYULA: Róluk bizony én gondoskodtam, lelki hajlamaim miatt.

PÉTER: És azok a sötét alakok, tele forradásokkal?

GYULA: Katonák és hadvezérek, akik értem és az Egyházért, háborúban haltak hősi halált. Egy részük Bologna ostrománál, sokan pedig a velenceiek elleni harcban, még többen Ravennánál. Mindnyájukat szerződés alapján illeti meg a menny, amennyiben már régen különleges bullákkal ígértem meg, hogy egyenes úton szállnak majd a mennybe mindazok, akik vezetésem alatt harcolnak, bárminő életet éltek is előtte.

PÉTER: Így most már értem! Azok közül valók ők is, akik gyakran zaklattak engem a te érkezésed előtt, s nem erőszakkal akartak ide betörni, hanem valami ólompecsétes bullákat lobogtatva.

GYULA: Ha jól értem, be se engedted őket?

PÉTER: Nemhogy én, de biztos, hogy senki más közülünk. Mert nekem Krisztus azt tanította, hogy ezek az ajtók ne azoknak nyíljanak meg, akik ólommal terhes bullákat hordanak ide, hanem akik a mezíteleneket felöltöztették, az éhezőket megetették, a szomjazóknak inni adtak, a börtönbe zártakat meglátogatták, a jövevényeket befogadták.¹⁵ Mert ha még azokat sem akarta bebocsáttatni, akik az ő nevében prófétáltak, üztek ki démonokat és tettek csodákat,¹⁶ azt gondolod, hogy azokat mégis be kell engednem, akik mindössze Gyula nevében kiadott bullákkal érkeznek ide?

GYULA: Ha én ezt tudtam volna!

PÉTER: Értem. Ezzel azt akarod mondani, hogyha valaki a pokol bugyraiból visszatérve jelentette volna neked ezeket, akkor hadat üzentél volna nekem?

GYULA: Tréfálsz? Még ki is közösítettelek volna.

PÉTER: Akkor azt is mondd meg nekem, te magad miért vagy felfegyverezve?

GYULA: Mintha nem tudnád! A pápánál van mindkét kard.¹⁷ Vagy azt akarod, hogy meztelenül harcoljak?!

PÉTER: Bizony, mikor én a te helyeden voltam, semmilyen más kardot nem ismertem, csakis a Lélek kardját, minthogy az Isten igéje.¹⁸

GYULA: Mátkus nem így beszél, akinek te vágtd le a fülét – gondolom kard nélkül!¹⁹

PÉTER: Tudom és elismerem. Én akkor viszont a Krisztusért küzdöttem, a Mesterért, nem magamért, hanem az Úr életéért, és nem a pénzért vagy világi hataloméért. És ez különben is

¹⁵ Mt 7,22–23 25,34–6

¹⁶ Mt 7,22–23

¹⁷ Lk 22,8

¹⁸ Ef 6,17

¹⁹ Jn 18,10. A mind a négy evangélistánál szereplő jelenetben csak János Evangéliuma tulajdonítja a fül levágását Péternek.

akkor történt, mikor még nem voltam főpap, mikor még csak megígérték nekem a mennyország kulcsait, de még nem fogadtam el azokat, és még a Szent Lelket sem kaptam meg. Parancsra mégis letettem a kardot²⁰ és a tömeg füle hallatára azt az intést kaptam, hogy ez a harcmodor nem méltó a papokhoz, de még a keresztényekhez sem. Ám most beszéljünk másról. Miért oly fontos neked, hogy ligúr voltodat hangoztasd? Mintha számítana bármit is, hogy Krisztus helytartója milyen nemzetiségű.

GYULA: Helyesebben mondva, én hangsúlyt fektetek arra, hogy kifejezzem hazám iránti szeretetemet, és népemet híressé tegyem. És ezért vésetem a pénzermékre, a szobraimra, a diadalívекre és a falakra ezt a jelzőmet.

PÉTER: Tehát, aki atyját nem ismeri, ismeri mégis hazáját? Mert én első pillanatban azt hittem, hogy a mennyei Jeruzsálemről beszélsz, a hívők hazájáról és annak egyetlen uráról, akinek azt kívánják, hogy szenteltessék meg a neve,²¹ vagyis, magasztaltassék. De miért teszed hozzá, hogy „Sixtus unokafivére, nővére révén”? Mindenesetre meglep, hogy ez az ember sohasem jutott fel ide, kiváltképp, mert pápa volt, és veled, egy ilyen jelentős hadvezérrel oly szoros rokonságban állt. Kérlek, mondd meg nekem ezek után, milyen ember volt? Igazi pap?

GYULA: Ellenkezőleg, inkább kiváló katona, és persze a ferencesek rendjének kivételesen hitbuzgó tagja.

PÉTER: Én mindenesetre úgy láttam annakidején Ferencet, mint a legkiválóbb laikus testvért²², aki mélyen megvetette a kincseket, az örömet és a nagyravágyást. S szegénykének²³ a rendje most ilyen kényurakból áll?

GYULA: Ahogy elnézem, nem nagyon akarod, hogy bárki is feljebb jusson: szegény volt Benedek is, jóllehet követői most oly gazdagok, hogy még mi is megirigyeljük őket.

PÉTER: Szép dolog! De térjünk csak vissza ahhoz a kérdéshez, hogy te Sixtus unokaöccse vagy.

GYULA: Nem véletlenül teszem természetesen, hogy a számat tépem azok előtt, akik túlságosan nyíltan hangoztatják, hogy a fia vagyok.

PÉTER: Nyíltan? Talán, mert igazat is mondanak?

GYULA: Nem úgy van az! A pápa méltóságáról van szó, melyet mindig szem előtt kell tartani.

PÉTER: Én viszont úgy látom, hogy erre éppen neki kéne ügyelnie a leghelyesebben eljárva, úgy hogy nem követ el olyasmit, amit joggal a szemére vethetnek. De a főpapi nagyságra kérlek, mondd meg nekem igaz hittel, hogy az-e a rendes és megszokott módja a főpapi tisztség elérésének, amit te az imént előadtál?

²⁰ Mt 26,52; Lk 22,51; Jn 18,11

²¹ Mt 6,9; Lk 11,2

²² Laikus, a szónak abban az értelmében, hogy Assisi Szent Ferenc nem volt pap, csak szerzetes, aki az evangéliumi tanítás szerinti lelki szabadságban kívánt együtt élni a hozzá hasonlókkal, testvéri közösségben.

²³ Ez nem csak a sajnálat szava, ui. a ferenceseket Isten szegénykéinek is szokás nevezni.

GYULA: Senki sem csinálja ezt másképp jó néhány évszázada, legfeljebb akkor, ha az én utódomat véletlenül másképp választják. Bár én mihelyst elfoglaltam a pápai trónust, tüstént kiadtam egy rettentő erejű bullát, melyben kikötöttem, hogy senki sem juthat az enyémtől eltérő módon erre a tisztségre. Majd ezt a bullát halálom előtt nem sokkal megújítottam. Hogy ezt mire becsülik majd, csak a földön maradottak tudhatják meg.

PÉTER: Feltételezem, hogy senki sem lett volna képes megelőbben papírra vetni azt a fertelmet. Azt viszont valóban csodálni fogom, ha sikerül találni egy szerencsétlen kiszolgáltatottat, aki be akarja tölteni a helyedet, különösen, mert akkora terhet vesz a vállára – ahogy elhallgatlak –, hogy keresztül verekedje magát teendőin. Az én pontifikátusom alatt nehezen lehetett arra kényszeríteni valakit, hogy a tanítói hivatalt vagy a diakónus feladatát elvállalja.

GYULA: Ezen egyáltalán nem csodálkozom! A te idődben ugyanis a püspököknek más javadalom nem jutott osztályrészül, mint a fáradozások, virrasztások, böjtök, tanítás és gyakran még a halál is. És mi van most? Királyság és egyeduralom. Ki ne viaskodna királyságért, ha jó oka van remélni?

PÉTER: De menjünk csak tovább! Mit mondasz nekem Bolognáról? Talán úgy eltávolodott a hittől, hogy vissza kellett téríteni a Római Szentszékhez?

GYULA: Nem is rossz ötlet! De nem így volt.

PÉTER: Esetleg Bentivoglio kormányozta vesztébe a köztársaságot?

GYULA: Épp ellenkezőleg, inkább nagyon is virágzott, és a város sok épülettel gyarapodott. Ezért vágytam még inkább bekebelezni.

PÉTER: Értem. Akkor, talán jogtalanul bitorolta a hatalmat?

GYULA: Még azt sem. Törvényesen gyakorolta.

PÉTER: Tehát, a polgárok nem szenvedhették vezetőjüket?

GYULA: Ellenkezőleg! Körmük szakadtáig ragaszkodtak hozzá. Csaknem mindnyájan ellenem fordultak.

PÉTER: Mi volt akkor az okod?

GYULA: Az, hogy úgy vezette a várost, hogy a polgároktól beszedett pénzekből csak néhány ezrecske folyt be a mi kincstárunkba. Azon kívül, eltávolítása terveimnek kedvezett, melyeket abban az időben dédelgettem. Ezért tehát a franciák odaadó támogatásával és persze azután, hogy jó néhányakat a kiközösítés villámával fenyegettem meg, és legyőztem Bentivogliot, a bíborosokat és a püspököket a város vezetőivé tettem meg, azért, hogy minden haszon a Római Egyház javát szolgálja. Mindezek tetejében azelőtt úgy tűnt, hogy a cím és a város irányításának méltósága őt illetik, most már viszont mindenütt a mi szobrainkat láthatják, a mi feliratainkat olvashatják és a mi trófeáink előtt róják le tiszteletüket az emberek: körös-körül kő és érc Gyulákba botlasz. Végezetül, ha láttad volna micsoda királyi diadalmenetben léptem be Bolognába, megvetéssel szólnál az Octaviusok és Scipiók összes diadalmenetéről, továbbá megértenéd, hogy nem ok nélkül harcoltam érte

fáradhatatlanul. És valóban megcsodálhattad volna ugyanakkor a harcban szolgáló és diadalmaskodó Egyházat.

PÉTER: A te uralkodásod alatt, ha jól értem, megvalósult az, amiért Krisztus megparancsolta, hogy könyörögjünk: „Jöjjön el a te országod”. A velenceiek viszont, mit ártottak neked?

GYULA: Először is, a görögöket majmolták, aztán csaknem holmi pojácának tartottak engem, és mindenféle szitkokat szórtak rám.

PÉTER: Igazakat vagy hamisakat?

GYULA: Mit számít az?! Szentségtörés Róma püspökéről akár csak sutyorogni is, kivéve persze a dicséretet. Ezen kívül még, saját belátásuk szerint adományozták a papi méltóságokat. Nem engedték, hogy a peres ügyek Rómában folyjanak le. Nem vettek búcsút egyszer sem. Soroljam még? Felbecsülhetetlen kárt okoztak ezzel a Római Szentszéknek, amennyiben jelentős részét lecsippentették a te vagyonodnak.

PÉTER: Az én vagyonomnak?! Könyörgöm, milyen vagyonról beszélsz? Hisz' én mindenemet hátrahagyva, meztelenül követtem a meztelen Krisztust!²⁴

GYULA: Néhány városról, melyek a Szentszéknek illetik: mert így szerették nevezni a legszentebb atyák a tulajdonuknak azt a részét.

PÉTER: Kapzsiságokkal mindenesetre szép kis gyalázatot hoztok a fejemre. Tehát ezt nevezed te felbecsülhetetlen kárnak?

GYULA: Miért ne?

PÉTER: És az erkölcsök megromlottak? A vallásos érzület ellankadt?

GYULA: Eredj már! Megint balgaságokat beszélsz. Nem erről van szó. A helyzet az, hogy a dukátok megszámlálhatatlan ezrei folytak ki a kezünkből, amennyi elég egy légiónyi katona ellátására.

PÉTER: Egy uzsorás számára ez természetesen nagy kár. És Ferrara hercege, ugyan milyen tervet készített?

GYULA: Az, aki minden ember között a legháládatlanabb? Az a megtiszteltetés érte, hogy maga Krisztus földi helytartója, Sándor adta hozzá feleségül második leányát, nászajándékkul adva még egy csodálatos hercegséget, annak a tehetetlen alaknak. Erre mi történt? Feledve a rengeteg jóságot, folyton ellenem jártatta a száját. Lépten-nyomon simóniával, homoszexualitással, zavart elméjűséggel vádolt. És mintha ez még nem lenne elég, jó néhány adót magának tartott fenn. Igaz, nem a legmagasabbakat, de az ilyesmit semmi esetre sem hagyhatja figyelmen kívül egy körültekintő pásztor.

GÉNIUS: Hát még egy nagybirtokos.

²⁴ Mt 19,27; Mk 10,28; Lk 18,28

GYULA: Had tegyem még hozzá, mivel az igazsághoz tartozik, hogy ezzel is sikerült előmozdítani céljaimat, vagyis az ő stratégiai elhelyezkedése miatt ki tudtam szélesíteni birodalmunk határait. Ennélfogva arra törekedtem, hogy elúzva őt helyéről, a hercegséget rokonomnak adjam, egy elszánt férfinak, aki minden eszközt kész bevetni az Egyház méltóságának megőrzése érdekében. Amit nem sokkal később be is bizonyított nekem, azzal, hogy saját kezüleg dőfte le Pavia bíborosát, szívességet téve ezzel nekem. Úgyhogy leányom férje igencsak elégedett a sorsával.

PÉTER: Mit hallok? A pápának feleségük és gyermekeik vannak?

GYULA: Természetesen nem törvényes feleségük. Abban pedig, hogy gyermekeik vannak, mi a döbbenetes, minthogy ők is férfiak, s nem eunuchok?

PÉTER: De végül is miért következett be az a bizonyos egyházzsakadást előidéző eretnekzsinat?

GYULA: Nagyon hosszúra nyúlna a történet, ha Ádámtól és Évától kezdeném. Inkább röviden összefoglalom a lényegét. Egyesek kezdték megelégni a Kúria viselt dolgait. Azt mondogatták, hogy minden meg van mételyezve a gyalázatos úton szerzett haszontól, a mértéktelen és elfajzott testi vágyaktól, a méregkeverésektől, a szentségtörésektől, a gyilkosságoktól, a címek áruba bocsátásától. Engem pedig simóniakusnak, részegesnek, tisztátalannak, világi hajlamoktól duzzadónak, és posztomra minden szempontból méltatlannak nyilvánítottak, minthogy az egész keresztény világnak a romlását okozom. Ezért egy egyetemes zsinattal kell helyreállítani mindazt, ami elromlott. Azt is hozzátették, hogy korábban megeskettek engem arra, hogy megválasztásomtól számított két éven belül egyetemes zsinatot hívok össze, és ezzel a feltétellel tettek meg pápának.

PÉTER: És amit mondtak, igaz volt?

GYULA: Nagyon is az volt. Ám én saját magamat feloldottam az alól az eskü alól, mihelyst úgy látszott jobbnak. Lássuk be, ki habozna esküt tenni bármire is, amikor a hatalom forog kockán? Az egyenes lelkiületet másutt kell tiszteletben tartani, ahogy azt választékosan megfogalmazta az a Gyula,²⁵ ki az én hasonmásom. De nézd az emberi vakmerőséget, és figyeld, merre tartanak. Kilenc bíboros elpártol, bejelentik a zsinat összehívását, meghívják rá, ragaszkodnak hozzá, hogy én vezessem. Minthogy szándékukat nem viszik keresztül, ezért közhírré teszik azt az egész világon, Maximilián javaslatára, aki császári minőségben intézkedett (a történet tanúsítja, hogy egykoron Róma császáranak a feladata volt zsinatot összehívni), ugyancsak ilyen személy volt XII. Lajos, francia király, beleborzadok, még az emlékezésbe is; s szét akarják szaggatni Krisztus egy darabból készült köntösét²⁶, melyet még azok is sértetlenül hagytak, akik őt megfeszítették.

PÉTER: És te, olyan voltál, amilyenek elvárták?

GYULA: Mit számít az? Én voltam a pápa. Képzeld engem elvetemültebbnek a Cercopsoknál,²⁷ együgyűbbnek Morychusnál,²⁸ tudatlanabbnak egy tuskónál, vagy éppen

²⁵ Utalás Iulius Caesarra.

²⁶ Jn 19,23–24

²⁷ Pithecusa szigetén élő, magát rablásból fenntartó nép, akiket Jupiter büntetésből majmokká változtatott.

ártalmasabbnak a Lernánál,²⁹ bárki, akinek a hatalom kulcsa a birtokában van, azt a Krisztus földi helytartójának kijáró tisztelet illeti meg, és mint legszentebbet kell elismerni.

PÉTER: Akkor is, ha egyértelműen gazfickó?

GYULA: Még ha egyértelműbb már nem is lehetne. Ezért túrhetetlen, hogy az, aki Istent képviseli a földön, aki egész személyével Istenként jelenik meg az emberek között, azt holmi jöttment népség elmarasztalhatta és szemrehányásokkal illethesse.

PÉTER: Ám a józan ítélőképesség kifogásolja, hogy jó érzés töltsön el minket azzal kapcsolatban, amit nyíltan bűnösnek tartunk, vagy helyeslően beszéljünk arról, amivel kapcsolatban rossz érzéseink vannak.

GYULA: Gondoljon mindenki, amit akar, amíg úgy beszél, ahogy kell, vagy legalább fogja be a száját. Továbbá, a pápát ne utasítsa rendre senki, még az egyetemes zsinat se.

PÉTER: Egy dolgot azért én is tudok: aki Krisztus földi helytartójának szerepét magára vállalja a földön, annak a vele való hasonlóságra kell törekednie, amennyire csak lehetséges, és minden tekintetben olyan életet kell élnie, hogy senkinek se legyen mit a szemére vetnie, és senki se mondhasson róla igazságosan rosszat. Viszont rosszul teszik azok a pápák, akik fenyegetéssel csikarják ki, hogy az emberek jókat mondjanak róluk, ahelyett, hogy inkább jó cselekedeteikkel érnék el azt. Az ilyeneket csak hazugsággal lehet dicsérni. Legnagyobb dicsőségük pedig abban áll, ha hallgatásra tudják bírni azokat, akik rosszakat mondanak róluk. Felelj azért egy kérdésre: semmilyen körülmények között nem lehet leváltani egy bűnös és ártó főpapot?

GYULA: Nevetséges: ki mozdíthatná el helyéről azt, aki a legnagyobb?

PÉTER: Pontosan azért kéne elmozdíthatónak lennie, mivel a legnagyobb; ugyanis minél magasabban van, annál többet árthat. Hogy lehet az, hogy ha a világi törvények lehetővé teszik egy államát rosszul irányító császárnak nem csak az eltávolítását, hanem még a halálra ítéletét is, az Egyház mégis ily nyomorult helyzetben van, hogy a római pápát, még ha mindent a feje tetejére állít is, kénytelen eltűrni? És semmilyen eszközzel nem áll módjában megszüntetni a közösséget érintő pusztítást?

GYULA: Ha egy római pápát le kell cserélni, akkor azt csakis a zsinat teheti meg; viszont, egyetlen zsinat sem rendelkezhet a pápa akarata ellenében, máskülönben az ilyen eretnekzsinatnak minősül, és határozata érvénytelennek számít. Mert gyűljön bár össze teljes létszámban, semmilyen döntést nem hozhat a pápa jóváhagyása nélkül. Végül az utolsó lehetőség a teljhatalom, melynek értelmében egyedül messze fölötte áll az egész zsinatnak. Tehát ilyen körülmények között nem lehet őt elcsapni, legyen bármily bűnben vétkes.

PÉTER: Akár gyilkosságban?

²⁸ Ezzel a névvel illettek a szicíliaiak egy Dionüszosz szobrot, melyet templomon kívül helyeztek el. Erről a nép úgy gondolta, hogy az istenség elhanyagolja kötelességeit, továbbá bolond is. Az erre való utalás szólásmondásként élt Szicilián az ostoba emberekkel kapcsolatban.

²⁹ A Lerna az a mocsár volt, melyben a kilencfejű, sárkánytestű Hüdra lakott az Argoliszi öböl partvidékén, s a környéket pusztította. Az emberek nem tudták elpusztítani, mert mihelyt levágták egy fejét, rögtön kettő nőtt a helyébe. Végül Héraklész végzett vele.

GYULA: Akár apagyilkosságban.

PÉTER: Akár paráznságban?

GYULA: Eltaláltad. De akár vérfertőzésben is.

PÉTER: Akár simóniában?

GYULA: Legyen ezerszer is!

PÉTER: Akár méregkeverésben?

GYULA: Akárha szentségtörésben is.

PÉTER: Akár káromlásban?

GYULA: Természetesen.

PÉTER: És ha mindezek együtt állnak, mint valami Lernába gyűjtve?

GYULA: Ha úgy tetszik, tedd még hozzá gazzettek százait, ezeknél is gyalázatosabbakat, mégsem lesz elegendő ahhoz, hogy a római pápát elmozdítsák helyéről.

PÉTER: Valóban új oldaláról mutatod be nekem a római pápa méltóságát, ha ugyan szabad neki egyedül büntetlenül a legvétkesebbnek lennie. Akkor inkább az Egyház újfajta boldogtalanságáról beszélhetünk, ha az ilyen szörnyeteget semmi módon nem tudja magáról lerázni, e helyett még arra is kényszerítik, hogy hódoljon neki, mint főpapnak, kinek viselt dolgait senki még a lovászatától sem túrné el.

GYULA: Egyesek állítása szerint mégiscsak létezik egyetlen egy módja a pápa leváltásának.

PÉTER: Hála a Magasságosnak! Aztán, miféle jótétemény volna az? Minthogy a bűnök miatt, vagy azokért, amiket számba vettem még egy rossz szóval sem lehet illetni.

GYULA: Az eretnekség bűne miatt: de ilyen esetben is csak akkor, ha nyilvánosan bizonyítást nyer. De az is jelentéktelennek számít, és még csak nem is árt nagyon a pápai méltóságnak. Először is, az ő kezében van bármely törvény eltörlésének a joga, ha esetleg kedvezőtlenne válna számára. Másodsor pedig, kinek jutna eszébe bevádolni a pápát, aki egy felfegyverzett hadsereg oltalma alatt áll? Ezek után, ha esetleg a zsinat szállna rá, könnyen visszavághat, ha tagadnia már nem is lehetséges. Végül pedig, van vagy ezer kiskapu, amelyeken keresztül könnyen által menekülhet, ha nem egy tehetetlen fadarab, hanem emberből van.

PÉTER: Mondd meg nekem pápai hatalmadra, ki bocsátotta ki azokat a törvényeket?

GYULA: Ki más, ha nem minden törvények forrása, a római pápa? Ám, így őt is illeti a hatalom, hogy ezeket visszavonja, értelmezze, megtoldja, ahogy az éppen saját érdekeit látszik szolgálni.

PÉTER: Valóban boldog a pápa, ha törvényt hozhat, akár olyat is, amellyel Krisztusból is gúnyt űzhet, hát még a zsinatból. Ámbár az olyan pápa ellen, akit te az imént leírtál, vagyis közismerten bűnös, iszákos, gyilkos, simóniákus, méregkeverő, esküszegő, rabló, mindent elemészto testi vágyaktól fertőzött tetőtől talpig, és mindez a világ szeme láttára, az maga ellen nem egy egyetemes zsinatot érdemelne, hanem kardokkal felfegyverzett tömeget, mely az emberiség közös talyogát együtt távolítja el Krisztus testéből. Most viszont azt mondd meg nekem, miért borzolja annyira a római pápa idegeit az egyetemes zsinat gondolata?

GYULA: Kérdezd meg ugyanígy az uralkodókat is, hogy miért gyűlölik a szenátust és a számtalan gyűlést?! Nyilván, mert a sok kiváló férfi nagymértékben elhomályosítja a királyi méltóságot: akik tudósok, azok a tudományból szerzik magabiztosságukat és tekintélyüket; akik jók, azok a lelkiismeretükre támaszkodnak, s nyíltabban beszélnek, mint amennyire az ránk nézve előnyös volna; akik pedig méltósággal bírnak, tekintélyüket érvényesítik. Mindezekhez számítsuk hozzá azokat a szép számmal jelen levőket, akik a mi dicsőségünkre féltékenyek, és arra törekszenek, hogy a pápa befolyását és tekintélyét csökkentsék. Összességében nézve, senki nem vesz részt az ülésen anélkül, hogy ne forraljon valamit zsinat ürügyén a pápa ellen, aki más körülmények között támadhatatlan. Így aztán szinte egy zsinat sem zárult le oly kedvezően, hogy a pápa ne érezte volna tulajdon nagyságának valamilyen mértékű visszaesését, és nem távozott kevésbé főpapként. Amit akár te is tanúsíthatsz, ha emlékezetedből még ki nem hullott; mert bár akkoriban hiábavaló dolgokról csépeltek a szót, nem birodalmakról és királyoktól szedett adókról, mint most, mégis, Jakab mert hozzátenni valamicskét a sajátjából a te beszédeidhez; tudniillik miközben te a pogányokat teljes mértékben felmentetted a Mózes törvényének betartása alól, Jakab, aki te utánad jött, kifogást emelt a paráznaság, a vérontás és a bálványimádás ellen, mintegy kiigazítva a te álláspontodat.³⁰ Úgyhogy ma vannak, akik ennek az esetnek a hatására úgy gondolják, hogy nem te, hanem Jakab volt az első az apostolok között.

PÉTER: Szerinted tehát, egyetlen dologra kell odafigyelni csupán, hogy a pápa királyi felsége sértetlen legyen, és nem inkább az egész keresztény világ egységes jólétére.

GYULA: Mindenki foglalkozzon a saját érdekével; mi a saját ügyeinket tartjuk szem előtt.

PÉTER: Ha Krisztus ugyanezt tette volna, már nem is létezne az Egyház, melynek te a vezetésével henegepsz. És azt sem értem, hogy aki annak örvend, hogy Krisztus földi helytartójának nevezik, az miért követ Krisztustól eltérő utat. De erről már beszéltem korábban. Ugyan milyen megoldással védted ki az egyházszakadást előidéző zsinatot, ahogy te nevezed?

GYULA: Mindjárt elmondom, ne aggódj! Figyelj csak rám, ha tudsz követni! Először is, Maximilián császárt – kinek neve azt jelenti: „legkevésbé hajthatatlan”, és aki bejelentette a zsinat szükségességét rendkívüli hírnökök útján – eltántorítottam saját tervétől. Hogy ezt milyen eszközökkel vittem véghez, arra inkább nem térnék ki. Másodsorban, hasonló módon, rávettem a bíborosokat, hogy vonják vissza a már nyilvánosságra hozott dokumentumokat, írkokok és tanúk jelenlétében.

PÉTER: És ez lehetséges?

GYULA: Mi nem lehetséges a pápa jóváhagyásával?

³⁰ ApCsel 15,6–21

PÉTER: Micsoda? Ezek szerint, ha a pápa úgy akarja, az eskü nem számít eskünek, minthogy szélteben-hosszában felmenti azt, aki kéri?

GYULA: Őszintén szólva, a lebonyolítás egy kissé könnyelműen zajlott, viszont nincs ennél kényelmesebb módja. Azontúl mihelyst észrevettem, hogy a zsinat némely tagjában irigységet keltett az én részvételem is a zsinaton, s ezt ráadásul úgy jelentették be, hogy nem csak hogy nem zárnak ki engem, de könyörögve kértek, hogy vegyek részt rajta és elnököljek is. Lásd, miféle fondorlatot eszeltem ki, elődeim példáját követve. Én válaszképpen egy testülethez folyamodtam, azzal az ürüggyel, hogy a hely és az idő, melyet ők kítűztek, nem alkalmas. Rómában sürgősen zsinatot hívtam össze, melyen feltételeztem, hogy Gyulának egyetlen ellensége sem jelenik meg, vagy olyan, aki őt biztosan nem segíti, – így kitanítottam őket sok példán keresztül –, és mindjárt felkészítettem erre a feladatra sok bíborost, akik az én érdekeimhez húztak.

GÉNIUS: Pontosabban hatalmas gonosztevőket.

GYULA: Egyébként, ha én hirdetem volna meg ezt a zsinatot, akkor nem is jött volna létre; ugyanis nem kedvezett az érdekeimnek, hogy a püspökök és az apátok hatalmas tömege gyűljön össze, akik közt minden bizonnal derék és kegyes férfiak is biztosan jelen lettek volna. Ennélfogva arra figyelmeztettem őket, hogy ügyeljenek a költségekre, és hogy minden tartományból csak egy vagy két küldöttet menesszenek. Am még ez az intézkedés sem nyújtott elég biztonságot a számomra, ezért újból üzentem azoknak, akik az útra már felkészültek, hogy ne jöjjenek, mert a zsinatot máskorra halasztottuk, többé-kevésbé elfogadható indoklást fűzve a dologhoz. Miután ilyen fondorlatokkal mindnyájukat kizártam a zsinatról, újra érvénybe léptettem az eredetileg meghatározott napot, és Rómában a zsinatot megkezdtem, kizárólag azokkal, akiket beszerveztem. Ezek közt, bár voltak olyanok, akik nem értettek egyet velem, mégis biztos voltam abban, hogy Gyulával senki sem fog szembeszállni, aki sokkal erősebb fegyverek és testőrök tekintetében. Aztán még, hatalmas indulatot gerjesztettem a francia zsinattal szemben, a következőképpen: mindenfelé elküldtem olyan leveleket, melyekben utaltam szent és sérthetetlen zsinatunkra, átokkal sújtva ezzel szemben a franciákét, mint az ördög gyűlését, a Sátán zsinatát, melyet egyenesen egyházszakadást előidéző összeesküvésnek nyilvánítottam.

PÉTER: Ezek szerint, a szervezésben résztvevő bíborosok és a zsinati előljárók hatalmas gazemberek voltak!

GYULA: Erkölcsökkel kapcsolatban szemernyi panaszom sincs. Ám annak az ügynek a feje Rouen bíborosa volt, aki – nem tudom, miféle szenteskedéstől indítatva – mindig azzal volt elfoglalva, hogy az Egyházat „megjavítsa”. Amit meg is tett néhány esetben. Őt a halál ragadta el, óriási szívességet téve ezzel nekem. Hivatalában aztán a Szent Kereszt bíborosa követte, egy feddhetetlen életű, viszont merev szemléletű, öreg és teológiában jártas spanyol: az a fajta ember, aki rendszerint esküdt ellensége a római pápáknak.

PÉTER: És ez a hittudós férfiú sem tudott felmutatni semmit, ami tettét elfogadhatóan igazolta volna?

GYULA: Nagyon sok mindent: azt mondta, soha még nem volt időszak, mikor annyi ok lett volna a nyugtalanságra, mint ma; az Egyház bajai soha nem szorultak még oly sürgős orvoslásra, és hogy a jelen helyzeten egy egyetemes zsinattal kell segíteni. Azt is mondta, hogy engem, mikor pápának megválasztottak, megeskettek arra is, hogy beiktatásomtól

számított második évben zsinatot hívok össze, és így érték el nálam azt, hogy ne függetleníthessem magamat a bíborosok testületétől, és azután egyre gyakrabban figyelmeztettek bíboros testvéreim, kikérdeztek és zaklattak a fejedelmek, ám én bármit szívesebben hallgattam, kivéve ezt az egyet, úgyhogy nyilvánvalóvá vált, hogy Gyula életében sohasem lesz semmiféle zsinat. Példákat hoztak fel korábbi zsinatokból, pápai rendeleteket idézgettek, melyekkel igazolták előttem, hogy a zsinat összehívásának a joga őket illeti, mihelyst én és embereim nem vagyunk hajlandók magunk megtenni. Végül azt is a fejemhez vágták, hogy ha a többi uralkodó beleegyezik, az ilyen jog Róma császáráé illeti, aki ősi szokás szerint egyedül hívta egybe a zsinatot, továbbá a francia királyt, aki kiemelkedő jelentőségű szerepet tölt be.

PÉTER: Talán rád nem illő gonoszságokat írtak le ellened?

GYULA: Ellenkezőleg, csak éppen azok az akasztófára valók többet tudtak, mint szerettem volna. A szörnyen bosszantó ügyet csodálatra méltó visszafogottsággal tárgyalták. És nem csak tartózkodtak az átkozódásoktól, de engem is csak tiszteletteljes megszólítással illettek, kérve és könyörögve, mindenre, ami szent és igazságos, – ahogy hozzám méltó, és ahogy eskütétellel megígértem – a kihirdetett zsinatot folytassam le, és velük együtt igyekezzek az Egyház sebeit begyógyítani. El sem tudom mondani, hogy ez a visszafogott hangnem, micsoda indulatokat szított fel bennem, különösen, mert minden érvüket a Szentírásból vett idézetekkel cifrázták meg. Mert nyilvánvaló, hogy ezeket néhány művelt ember célja elérésére használja föl. Aközben böjtölgettek, imádkozgattak, csodálatosan egyszerű életmódot követve, úgy hogy szenteskedésükkel engem mélyebbre süllyessenek.

PÉTER: És te viszont, milyen címen hirdetted meg a zsinatot?

GYULA: A legragyogóbb címen: úgy tettem, mintha az lenne a szándékom, hogy az Egyház fejét jó útra térítsem, vagyis magamat, aztán az egyházi fejedelmeket, végül az egész világot.

PÉTER: Szép kis komédiázást hallgatok, mégis kíváncsian várom a csattanót. Azt szeretném megtudni, hogy azok a teológusok a Sátán zsinatán, milyen döntéseket hoztak?

GYULA: Méltatlanokat és gyalázatosakat! Még az emlékezéstől is borzad a lelkem.

PÉTER: Könyörgöm, hát ennyire gonosz döntések voltak?!

GYULA: Még annál is olyanabbak! Kegyetlenek, szentségtörők, több mint eretnekek; hogyha kézzel-lábbal nem tiltakozom ellenük, sőt inkább fegyverekkel és szellemem hasonló erejével, a Keresztény Egyház méltósága hamvába is halt volna.

PÉTER: Türelmetlenül várom, hogy bővebben beszámolj erről a küzdelemről.

GYULA: Ah, a szőr is feláll a hátamon, ha csak rá gondolok! A bűnösök azt tervezték, hogy a mérhetetlen gazdagságtól és hatalomtól virágzó Egyházat visszaállítják hajdani nyomorult állapotába és visszaadják neki rosszul jövedelmező becsületességét. Azt is akarták, hogy a bíborosok, akik manapság bármelyik kényúrt megszegyenítik kicsapongó életükkel, térjenek vissza a szegénységhez, továbbá, hogy a püspökök éljenek sokkal visszafogottabb életet, kisebb létszámú testőrséggel rendelkezzenek, és kevesebb lovat tartsanak. Előterjesztették kérésüket, mely szerint a bíborosok ne kebelezzék be mindenütt a püspökségeket, az apátságokat és az egyéb papi hivatalokat. És annak érdekében, hogy senki keze alatt ne

halmozódják fel több püspökség, azt javasolták, hogy azok, akik akár törvényesen, akár törvénytelenül, de megtehetik, és százával gyarapítják hivatalaikat, kényszerítés árán is, elégedjenek meg annyi javadalommal, amennyi egy becsületes papnak elegendő. Azt a kérést is kinyilvánították, hogy senkit se lehessen pápának, püspöknek vagy papnak választani pénzzel való megvesztegetéssel, meg nem érdemelt támogatás vagy behízélgés okán, hanem csakis életében véghezvitt érdemeiért; mert ha az előbb említettek felmerülnének hivatalába kerülésének okaiként, akkor azonnal le kelljen őt váltani. Kérték, hogy egy nyilvánvalóan rosszakarátú pápa helyéről legyen eltávolítható; az élvhajhász és részegeskedő püspököket fosszák meg hatáskörüktől, a bűnös papokat ne csak a papságban, de még valamely testrészükben is rövidítsék meg. És még rengeteg ehhez hasonló dolgot vettek a fejükbe, de rühellem mindet felsorolni, melyeknek egytől egyig az a céljuk, hogy minket szentségünkben támadjanak és megfosszanak gazdagságunktól és hatalmunktól.

PÉTER: És milyen ellenvetésekkel verték vissza ezeket a kéréseket azon a szent és sérthetetlen római zsinaton?

GYULA: Úgy tűnik nekem, kissé feledékeny vagy. Már megmondtam, hogy semmi mást nem akartam elérni zsinat ürügyén, mint hogy a szeget szeggel verjem ki. Az első ülészak bizonyos ünnepi szertartásokkal telt el, a hagyományból eredően, melyeket azért szeretünk mindig megtartani, mert olyan ősiék, jóllehet ezek nem tartoznak a tárgyhoz. Két szertartást végeztünk el, az egyiket a Szent Kereszt, a másikat pedig a Szentlélek tiszteletére: mintha az esemény az ő sugallatára történt volna. A végén pedig, szónoklat hangzott el, mely az én dicsőségemet zengte. Következő lépésként, amennyire csak tőlem tellett, hatalmas erővel zúdítottam a kiközösítés villámát az egyházszakadást előkészítő bíborosokra, és mindazon megállapításaikat, melyeket már korábban megtettek, illetve azokat is, melyeket még csak akkor készültek megtenni az istentelennél, a szentségtörőnél és az eretneknél is szörnyűbbnek bélyegeztem meg. A harmadik ülészakban ugyanezzel a villámmal sújtottam Franciaországot, miután a kereskedelem székhelyét áthelyeztem Lyonból, és bizonyos részeket határozottan el is vettem az országtól, hogy sikeresebben elidegenítsem az emberek lelkét királyuktól, és így viszályt szítsak közöttük. Mindezen határozataimat nyomban bullákban rögzítettem, hogy nagyobb foganatjuk legyen. Ezeket minden uralkodóhoz eljuttattam, kiváltképp azokhoz, akiről tudtam, hogy igencsak az én pártomon vannak.

PÉTER: És ezeken kívül, semmi mást nem tettél?

GYULA: Amit akartam, megtörtént: ha döntéseim célba értek, győztem. Azt a három bíborost pedig, aki makacsul ragaszkodott kezdeményezéseihez, a nyilvános szertartásokon megfosztottam bíbornoki méltóságuktól. Papi hivataluk járadékait másoknak adtam, úgy hogy azokat ne tudják könnyen visszaszerezni. Őket azután átadtam a Sátánnak, ám még szívesebben adtam volna az emésztő lángoknak, ha kezem közé kerültek volna.

PÉTER: Én mégis, ha igazat beszélsz, legalább olyan szentnek tartom az egyházszakadást előidéző zsinat határozatait, mint azokat, amelyeket a te szent és sérthetetlen zsinatodon hoztak meg. Mert ezekből nem sült ki semmi jó, legfeljebb zsarnoki fenyegetések, kiátkozások és ravaszkodással vegyes kegyetlenkedés. Ha a Sátán volt is szülője annak az eretnek zsinatnak, számomra úgy tűnik, az állt közelebb Krisztushoz, ami a lelkületet illeti. Viszont nem tudom, mily szellem vezette a tiéteket.

GYULA: Mi az ördögöt beszélsz? Elmondom újból: bulláimban kiátkoztam mindenkit, aki azt az eretnek zsinatot bármi módon szorgalmazta.

PÉTER: Szerencsétlen! Pont olyan a lelke, mint az egykor volt Iuliusnak!³¹ De mi lett a vége ennek az ügyletnek?

GYULA: Én hagytam, hogy a maguk útján menjenek a dolgok; a szerencsére bízva azokat.

PÉTER: Nyilvánvaló, hogy marad az egyházszakadás, nem?

GYULA: Marad; ami pedig igencsak veszedelmes.

PÉTER: És te persze, Krisztus helytartójaként inkább a szakadást választottad, mint egy szabályszerűen lefolytatott zsinatot?

GYULA: Inkább háromszáz egyházszakadást, mint hogy magamat rendre kényszerítsem és egész életemről számot kelljen adnom.

PÉTER: Akkora büntudatod van, ugye?

GYULA: Mi közöd hozzá?

PÉTER: Értem: nem volt inyedre lecsapolni azt a Camarinát.³² De a két fél közül, kit fog illetni a győzelem?

GYULA: Ez a sors kezében van. Bár, ami az anyagiakat illeti, abból nekünk van több. A franciák már kikészültek a háborúktól. Az angoloknak mindezidáig érintetlen aranyhegyeik vannak. Bizton jósolhatom, hogy ha győznek a franciák, amitől Isten mentsen, az elnevezések megfordulnak: a szent és sérthetetlennek nevezett zsinat válik sátáni eretnekszinná és én pedig pápából árnyék pápává, a Szentlélek náluk lesz majd, a mi összes cselekedetünk pedig sátáni ihletésűvé minősül át. Én viszont nagy reményeket fűzök a hátrahagyott pénzekhez, melyek ezeket az eseményeket megakadályozzák.

PÉTER: De mi okozta ezt az ellentétet a franciákkal és királyukkal, akit elődeid a „Legnagyobb keresztény” jelzővel tüntettek ki? Annál is inkább, minthogy te magad vallottad, hogy oltalmuk alatt álltál, és olyan koronához jutottál, mely az uralkodókénál is többet ér; végül Bolognát és más városokat visszafoglaltál, leigáztad a velenceieket, akiket még senki sem győzött le. Hogy felejthetted el azt a rengeteg, közelmúltban szerzett érdemüket?³³ Hogy bomolhatott fel megannyi szövetség?

GYULA: Igen csak hosszúra nyúlna kifejtenem ennek történetét. De a lényeg tekintve elmondhatom, hogy részemről semmi sem változott. Hanem, akkor kezdtem megvalósítani, ami már régóta szándékomban állt. Mivel a körülmények így alakultak, napvilágra hoztam hát, amit előtte elrejtettem: valójában sosem viseltem jó szívvel a franciák iránt, és ezt úgy hidd el nekem, mintha a jósda szava lenne, és Herkulesre, nincs az az itáliai, aki jobban szeretné a barbárokat, mint farkas a bárányt. Én viszont nem csak itáliai vagyok, hanem egyben genovai is, ezért addig éltem a barátságukkal, amíg szükségem volt szolgálatukra,

³¹ Itt is Iulius Caesarra utal.

³² Camarina, egy város neve Szicília déli részén, környékén a vele azonos nevű mocsárral. A város lakói, a pestist megakadályozandó, kiszáritották ezt a mocsarat a delphoi jósda figyelmeztetése ellenére; így nyitva meg az utat az ellenség számára városukhoz. A Péter apostol által használt szállóige jelentése arra utal, hogy II. Gyula pápa nem akart a maga fejére bajt hozni kötelességének teljesítésével.

³³ Ti. az imént felsorolt sikereket és hódításokat francia segítséggel vitte véghez a pápa.

mert ilyen esetben igénybe kell venni a barbárok segítségét is. Ezen közben rengeteget türtem, színleltem, sok mindent kiötöltem, végül pedig, mindent megtettem és elszenvedtem. Ám mihelyst az ügyek állása majdnem odajutott, ahová én kívántam, már csak az maradt hátra, hogy igazi Iulius módjára cselekedjem,³⁴ és azt az egész barbár söpredéket kiűzzem Itáliából.

PÉTER: Miféle vadállatok voltak, akiket te barbároknak hívsz?

GYULA: Emberi lények.

PÉTER: Tehát, emberi lények, de nem keresztények?

GYULA: Keresztények is egyben, de mit számít ez?

PÉTER: Tehát keresztények, de a törvényeket nem tartották meg, olvasni nem tudtak, vadak módjára éltek?

GYULA: Ellenkezőleg! Ezeken a területeken nagyon is kitűntek. Sőt, mi több, nagyon gazdagok voltak, melyet igencsak irigyeltünk tőlük.

PÉTER: Mit jelent hát, a barbár elnevezés? Mit zagyválsz itt össze?

GÉNIUS: Majd én válaszolok helyette. Az itáliaiak, bár a legbarbárabb népek mindenféle egyvelegéből verődtek össze és keveredtek egymással, mintegy fertő gyanánt, mégis a pogány irodalomnak köszönhetően, azt az esztelenséget vették a fejükbe, hogy mindenkit barbárnak minősítsenek, aki Itálián kívül született. Úgyhogy ez a jelző náluk nagyobb sértésnek számít, mint mikor apagyilkosnak vagy szentségtörőnek neveznek valakit.

PÉTER: Úgy tűnik. És ha Krisztus minden emberért életét adta, anélkül, hogy kivételt tett volna, te, ha Krisztus helytartójának vallod magad, miért nem fogadtál be mindenkit egyforma szeretettel, akiket maga Krisztus sem rekesztett ki?

GYULA: A magam részéről szívesen befogadnám az indiaiakat, az afrikaiakat, az etiópokat és a görögöket is, ha legalább csak fizetnének, s az adókkal elismernének engem, mint előljárójukat. Ám, én joggal vettem el mindezeket, mint legutóbb a görögöket, mert szerfelett fősvények, és egyáltalán nem ismerik el a római pápa fennhatóságát.

PÉTER: Tehát a Római Szent Szék az egész világnak valamiféle csőrjeként szolgál.

GYULA: Talán olyan nagy dolog az, hogyha mi elvetjük a lelkiesség magvait az egész emberiségben, akkor cserében azt várjuk, hogy kézzel fogható legyen, amit learatunk?³⁵

PÉTER: Milyen lelkiességet emlegetsz te itt? Mert, hogy ez idáig a világi dolgokon kívül semmi másról nem hallottalak beszélni. Talán a szent tanítás segítségével vonzod az embereket Krisztushoz?

³⁴ Újabb azonosítás Iulius Caesarral.

³⁵ Ez majdnem szóról szóra megegyezik Szent Pál szavaival (lásd 1Kor 9,11), de Szent Pál az anyagiakkal nem mérhető apostoli munkáját védelmezi.

GYULA: Vannak olyanok, akik, ha akarják, hirdethetik őt. Nem tiltjuk meg nekik, csak a mi fennhatóságunk ellen ne prédikáljanak.

PÉTER: És te mit teszel?

GYULA: Mit teszek én? Miért adnak meg mindent a királyoknak, amit csak megkövetelnek? Miért juttatja őket minden egyes alattvalójuk bevételhez mindabból, amivel csak rendelkezik, akkor is, ha semmit sem kapott tőlük? Ehhez hasonlóan, mindent, ami a világban szent, azt nekünk kell tulajdonítani, akkor is, ha hortyogással töltjük az életünket. Ámbár, ezeken felül, igen bőkezűen osztjuk a bűnbocsánatot, soványka kis összeg fejében; feloldozásokat adunk a legsúlyosabb esetekben, nem túl nagy áron; úton útfélen áldást osztunk, még hozzá ingyen.

PÉTER: Én ebből már semmit sem értek. Inkább kezdjük előlről: miért irtózik annyira a te legszentebb fenséged a barbároktól, hogy eget és földet összedúlnál, csakhogy kiűzd őket Itáliából?

GYULA: Megmondom neked ezt is: a barbárok egész népe babonás, de kiváltképp a franciák; ellenben a spanyolokkal jól kijövünk, egyfelől a nyelv miatt, másfelől szokásainkat illetően, bár tőlük is szívesebben megszabadultam inkább, hogy aztán teljesen szabadon cselekedhessünk a magunk módján.

PÉTER: Ezek más isteneket is tiszteltek Krisztuson kívül?

GYULA: Nem, épp ellenkezőleg. Túl buzgón tisztelték Krisztust. Elképesztő, ahogy a legostobább emberekre még most is hatást tudnak gyakorolni a már rég elavult szavak.

PÉTER: Talán varázsszavakra gondolsz?

GYULA: Tréfálsz? Én a simóniára, káromlásra, szodómiára, méregkeverésre, boszorkányságra gondolok.

PÉTER: Mondhatom, szép dolgokat emlegetsz!

GYULA: Ők is, akárcsak te, irtóztak az ilyesmitől.

PÉTER: Hagyjuk az elnevezéseket! Ezek olyan általatok gyakorolt cselekedetek voltak, melyek, hogy ne mondjam, valamely keresztény népeknél is előfordultak?

GYULA: Természetesen a barbárok sem mentek a bűnöktől, csak éppen másfajtaikat követnek el. A mieinket megvetik, a sajátjaikkal szemben viszont elnézőek. Mi meg fordítva teszünk. A saját vétkeinket szeretjük, azokét elátkozunk. Mi a szegénységet gyűlöletes szegénynek tartjuk, melyet mindegy, hogy törvényes vagy törvénytelen úton, de kerülni kell. Azok viszont úgy tartják, hogy nem igazán keresztényi magatartás a gazdagság élvezete, még ha becsületesen is tettél rá szert. Mi még csak említést sem merészelünk tenni a részegségről (bár e tekintetben még nem különböznék össze velük túlságosan, ha más dolgokat illetően ki tudnánk egyezni); a germán népek viszont ezt nem igazán tartják vétkes dolognak és inkább a vidámság részének tekintik, mint bűnösnek. Ők erősen átkozzák az uzorát; számunkra viszont nincs még egy olyan ember-fajta, amely annyira nélkülözhetetlen lenne a Krisztus Egyházának, mint ők. A természetellenes szerelmet oly annyira gyalázatosnak vélik, hogy ha valaki csak említést tesz róla, úgy gondolják, hogy már a levegő és a nap is szennybe borul. A

mi véleményünk persze ettől nagyban különbözik. Hasonlóképp viseltetnek a simónia iránt, melytől még mindig úgy félnek, mint a szellemvilágtól, mely szót mi már rég kitöröltük a szótárunkból. És még őseik elavult törvényeibe is kézzel-lábbal kapaszkodnak. Mi erről is másképp gondolkodunk. És még nagyon sok ehhez hasonlót tudnék mondani, melyekben nem értünk egyet a barbárokkal. Pontosan ezért, mivel annyira különböznek tőlünk szokásaikban, távol kell tartanunk őket misztériumainktól. Nagyobb tisztelettel lesznek irántunk, ha nem ismerik meg azokat. Mert, ha egyszer kiismernék Kúriánk titkait, mindjárt szétkürtölnék; nem is értem hogyan, de sasszemük van arra, hogy meglássák a hibákat. A maguk közül valókhöz is megrovásokkal teli leveleket irkálnak; széltében-hosszában kiabálják, hogy Róma nem Krisztus székhelye, hanem a Sátán fertője. Arról vitatkoznak, hogy vajon én, azok után, ahogy pápaságra jutottam, és ahogy élek, pápának vagyok-e nevezhető. Így rontják egy részről hitelét szentségemnek, másrészről méltóságomat a tudatlanok körében, kik azelőtt mit sem hallottak rólunk, legfeljebb annyit, hogy Krisztus helyét töltjük be, és az Istenéhez igen közeli, sőt vele egyenlő hatalmat képviselünk. Pedig éppen ezek azok a dolgok, melyekből a Keresztény Egyháznak elviselhetetlen kára származik: kevesebb búcsút adunk el, alacsonyabb áron. A püspöki, apáti méltóságokból és más papi hivatalokból befolyt összegek is csökkennek. A nép, ha valamit behajtanak tőle, inkább csak rossz szívvel ad. Egyszóval: a bevétel mindenhol csekélyke és az üzlet sem túl jövedelmező. Végül pedig, villámaink is egyre kevésbé bizonyulnak ijesztőnek. Mert ha egyszer odáig jutnának a vakmerőségben, hogy azt mondják, egy bűnös pápa semmit sem számít, továbbá a villámot és a fenyegetéseket sem vennék semmibe, egészen az éhezéig jutnánk. Mert ha távolságot tarthatunk velük (ilyen a barbárok lelkülete), sokkal jobban fognak tisztelni minket, és tetszésünk szerint fogunk kormányozni az általunk megfelelőnek tartott rendelkezések szerint.

PÉTER: Nem épp a leghelyesebben zajlanak körülöttetek a dolgok, ha ilyesmin alapszik az apostoli tekintély, vagyis azon, hogy életeteket ne ismerjék, és ne tudjanak álnokságaitokról. Mi pontosan azt kívántuk, hogy mindenki tudjon mindenről, még arról is, amit a belső szobában teszünk,³⁶ mert így végül többre becsülnek, ha igazán megismernek minket. De mondd csak, a világban annyira vallásosak a fejedelmek és akkora tisztelettel vannak a papok iránt, hogy mindegyik kész lenne ezek közül egyetlen pap, különösen a pápa egyetlen intésére fegyvert ragadni? Ugyanis, az én időmben ezek a papok voltak legádázabb ellenségeink.

GYULA: Ami az életmódunkat illeti, a miatt a keresztények nem igazán öveznek vallásos tisztelettel minket. Megvetnek, és bohócot csinálnak belőlünk; kivéve persze azt az egynéhány gyenge teremtetést, akik még mindig félnek a kiközösítés rettenetes villámától, de ezek is inkább a közvéleménytől félnek jobban, mint az eseménytől magától. Aztán vannak, akik akár remélik, akár félik hatalmunkat, valamennyire legalább meghajlanak méltóságunk előtt. Megint mások meg vannak győződve arról, hogy valamilyen hatalmas szerencsétlenség sújtja azokat, akik a papokat háborgatják, bármilyenek is legyenek azok. Csaknem mindnyájan, minthogy jól nevelt emberek, sokat adnak a szertartásokra, különösen akkor, ha mi hívjuk őket; ugyanis a szertartások, akárcsak valami színdarabok, közönség előtt zajlanak. Egyébként ezek alatt komolyan vesszük a dolgokat. Rangos elnevezésekkel ékesítjük őket, akkor is, ha a legnagyobb bűnösök közül valók: így például, egyiket „a katolikus”-nak hívjuk, másikat „a legderűsebb”-nek, a harmadikat „a legjelesebb”-nek, a negyediket „fenséges”-nek; és végül mindnyájukat „szeretett fiaink”-nak nevezzük. Azok viszonzásul „legszentebb atyánk”-nak szólítanak minket leveleikben. Néhányszor még lábunkig is leereszkednek

³⁶ Vö. Lk 12,3

csókjaikkal. És ha nem sok minden forog kockán, alkalmanként meghajolnak tekintélyünk előtt, hogy az által a kegyesség benyomását keltsék a nép szemében. Mi megszentelt rózsákat, tiarákat és kardokat küldünk nekik, és igen jelentős bullákkal erősítjük meg méltóságukat. Ők cserében lovakat, katonákat, pénzt küldenek nekünk, vagy néhányszor fiúcskákat, és így az ökrök kölcsönösen vakargatják egymást, ahogy azt mondani szokás.

PÉTER: Hogyha tényleg olyanok, mint amilyeneknek leírtad őket, még mindig nem értem, hogyan sikerülhetett neked a legnagyobb királyokat a legszörnyűbb háborúba taszítanod, különösen azután, hogy annyi szövetséget rúgtál fel.

GYULA: Ha most sikerül követned, amit mondok, meg fogod érteni, hogy képességem több, mint apostoli.

PÉTER: Legalábbis, apait-anyait beleadok.

GYULA: Arra törekedtem elsősorban, hogy minden nemzet, de kiváltképp vezetőik képességeit, szokásait, érzéseit, gazdagságukat és törekvéseiket mélyrehatóan megismerjem; kivel vannak egyetértésben, kivel haragban. Aztán mindezeket saját hasznunkra fordítottuk. Kezdetben a franciákat könnyen uszítottuk a velenceiek ellen, egy régre visszanyúló és ősi ellenségeskedésnek köszönhetően, aztán még azt is tudtam, hogy a franciák meg vannak veszve hatalmuk kiterjesztéséért, és a velenceiek ezeknek néhány városát kezükben tartják: ily módon a magam vállalkozását egyesítettem az övékével. Akkor a császár, bár nem volt baráti viszonyban a franciákkal, mégis, mivel más reményük nem volt városaik visszafoglalására a velenceiektől, (és más jelentős városokat is a maguk hatalmában tartottak), erre a háborúra szövetkeztek egy időre. Azután, minthogy nem igen nyerte el tetszésüket, hogy a franciák szerfölött megsaporodtak (tervemnek nagyobb sikere lett, mint kívántam), először a spanyol királyt lázítottam ellenük: előre kell bocsátani, hogy nem éppen szikla szilárd hűséggel bíró ember, aztán meg módfelett érdekében állt bármi áron is, visszaszorítani a franciák hatalmát, sok egyéb mellett, legfőképpen azért, nehogy egyszer csak kizárva találja magát a Nápoly fölött birtokolt fennhatóságából. Mindezekon felül, bár nem méltányoltam a velenceieket, akik épp el voltak keseredve a legutóbbi vereségtől, mégis azt színleltem, hogy ismét kegyeimbe fogadtam őket, azért, hogy a franciák ellen őket is bevethessem. A császárt, akit nem sokkal azelőtt a franciákkal szövetségi kapcsolatba hoztam, ismét elszakítottam tőlük. Tettem mindezt, részben pénzbeli vesztegetéssel, minthogy az anyagiak mindig elsődleges szerepet játszanak a szűkölködő emberek életében, részben levelekkel és követségeket menesztve, hogy ez úton újraélesszem a franciák iránti régi gyűlöletet, mely mindig is emésztette ezt az embert, bár a bosszúra sohasem talált alkalmat. Már akkor tudatában voltam az angolok már-már velük született gyűlöletének, mellyel a franciák, és a franciákkal igen szoros kötelékben lévő skótok iránt viseltettek; mindezek mellett azt is tudtam róluk, hogy igen vad nép, mely szomszójához a háborúkat, főleg a zsákmányszerzés érdekében. A vallás iránt már igen csekély hajlandóságot mutatnak, minthogy nagyon távol vannak Rómától. És végül, abban az időben, nem szokván még hozzá az újonnan rájuk szakadt szabadsághoz, mely legszigorúbban uralkodó királyuk halála után következett, csaknem háborogtak. Úgyhogy könnyen föl lehetett őket bujtani bármilyen esztelenségre, ahogyan azt nagyon is kívántam. Az én malmomra hajtotta a vizet, hogy királyuk igen ifjú volt, inkább még gyermek, ki nem rég jutott hatalomra, szenvedélyes természetű, életerős és igazán ifjonti módon, vagyis nyughatatlanul harcra kész volt, és nem csak oly mértékben becsvágyó, ahogy az az ő korában megszokott, továbbá nem a jelentéktelen dolgok iránt buzog a lelke. Azt mondták róla, hogy már élete első esztendeiben azt a célt tűzte ki maga elé, hogy fegyverrel támad a franciákra. Mindezek tetejében, a

spanyol király veje volt, akit én már belerángattam a háborúba. Mind ezen tényezőkből húztam hasznot az Egyház javára. Továbbá számtalan, éleselméjűséggel megírt levél segítségével sodortam végül minden eddiginél súlyosabb háborúba az uralkodókat. Ám a többiek közül sem akadt olyan, akit ne kíséreltem volna meg belerángatni, csak úgy, mint Magyarország és Portugália királyát, Burgundia vezérét, kinek méltósága a királyokéval ér föl. De mivel az ő ügyeiknek semmi köze az enyémmel, nem tudtam felbujtani őket. Azt is tudtam, hogy, ha ezek viszályt keltenek, a többiek közül senki sem marad nyugton. Ezek, bár szándékukkal összhangban cselekedtek, mégis megkapták tőlünk a legelőkelőbb kitüntetést, azaz hogy minél nagyobb csapást mérnének a keresztény népre, Isten Egyházának annál vallásosabb védelmezőiként tűnhettek fel. És hogy még jobban megcsodálhasd tehetségemet és jó sorsomat, elmondom, hogy abban az időben Spanyolország királya háborút vezetett a törökök ellen hihetetlen sikerrel és óriási haszonnal, mégis hátat fordított nekik, és minden erejével a franciák ellen fordult. Ezenfelül a császárnak, – aki nem csak a sok szövetség, hanem a hatalmas szívességek miatt is a franciákhoz kötődött, meg azért is, mert visszaszerezte tulajdon városait Itáliában, az ő költségükön, és az ő segítségüknek köszönhetően – megvolt a maga tennivalója: természetesen azért, hogy érdekeit védje, mivel Padova már elszakadt tőle; és Burgundiában, a burgundiaiak hercegétől, azaz saját unokájától elűzte a geldriaiakat, minthogy azok veszélyes ellenségek voltak, s a háborúnak, melyet ellenük vezettek, ő volt az értelmi szerzője. Nekem mégis sikerült elérnem, hogy félre tegye saját ügyeit, és az enyémmel legyen elfoglalva. Nincs még egy nép, amelynek szemében kisebb tekintélyt képviselne a pápai méltóság, mint az angolokéban (amit nyomban tetten lehet érni, ha valaki elolvassa Szent Tamás, Canterbury püspökének életét és rég elhalt királyaik alkotmányait). Ez a nép egyébként, ki nem állhatja a pénzek beszédését, és kis híján azt is eltűrte, hogy megnyúzzák. Bizony meglepő, hogy még a papok is elvettek tőlünk mindent, amit csak lehet, ezért rábírtam őket arra, hogy a királynak fizessék ki az adót, ők pedig meg sem fontolták miféle ablakot nyitnak a jövőre királyaik számára. Egyébként maguk a királyok sem voltak tudatában annak, hogy milyen új divatot vezettek be saját maguk ellen; azaz, hogy ezután a római pápának jogában álljon eltávolítani helyéről azt az uralkodót, akit megutált. És még az ifjú király is nagyobb odaadással látott dologhoz, mint azt én akartam, vagy megparancsoltam, bár jobban örültem neki, hogy ebbe a végletbe esik. De hosszúra nyúlna egyenként bemutatni a celszövéseket, melyekkel azokat az uralkodókat felbujtottam egy igencsak veszedelmes háborúra a keresztények ellen. Mégpedig azokat az uralkodókat, akiket azelőtt egyetlen pápa sem tudott mozgósítani még a törökök ellen sem.

PÉTER: Hát lehetséges, hogy az általad szított háborús tűz az egész világot ellepte végül?!

GYULA: Lepje csak el, ha a Szent Szék megtarthatja méltóságát és birtokait. Igaz, arra törekedtem, hogy a háború minden terhe ne az itáliaiakra, hanem a barbárokra szakadjon. Ők harcolnak, ahogy nekik tetszik, mi csak figyeljük, és talán hasznot is húzunk örülségükből.

PÉTER: Ez illik egy pásztorhoz, Szentatyához és Krisztus földi helytartójához?

GYULA: Miért szítanak egyházszakadást?

PÉTER: Viszont a bajokat bizonyos esetekben el kell viselni, ha az orvoslás rosszabb eredményt hozna, mint a károk elszenvedése. Aztán, ha te elfogadtad volna a zsinatot, nem került volna sor a szakadásra.

GYULA: Szép kis javaslat! Én inkább szeretném látni háborúk sokaságát, mint egy zsinatot. És ha lemondattak volna a pápai méltóságról, mint simóniakust és a pápai tisztség

megvásárlóját, azaz nem pápát? És ha tönkre tették volna egész életemet és kiszolgáltatták volna a népnek?

PÉTER: Még ha igazi pápa is lennél, inkább szolgált volna becsületedre lemondani méltóságodról, mint azt védelmezni a keresztény világ megannyi baja közepette. Persze, ha méltóságnak lehet nevezni azt a püspökséget, melyre méltatlanul nevezték ki az embert, sőt, nem is kinevezték, hanem megvásárlás és bitorlás útján jutott hozzá. Mellesleg, erről jut eszembe, hogy te valamilyen isteni terv szerint támadtál pestisként a franciákra, akik korábban téged az Egyház romlására rendeltek.

GYULA: Esküszöm a tiarámra és ragyogó diadalmeneteimre, ha megharagítasz, te is megtapasztalod Gyula hatalmát.

PÉTER: Te eszelős! Ez idáig, bizony nem egy egyházi vezetőt, hanem világi fejedelmet hallgattam, aki és nem is csak világi, hanem pogány, sőt köztük is a legbűnösebb. Leginkább azzal dicsekszel, hogy szövetségeket tudtál szétrombolni, háborúkat szítani, vérfürdőket előidézni. Ez a Sátán hatalma, nem a pápáé. Aki Krisztus helytartójává választatja magát, annak az ő példájához kell közelítenie, amennyire csak lehet. Benne lakozik a legfőbb hatalom, ám a legfőbb jósággal összefonódva; nála van a legnagyobb bölcsesség, de az is a legnagyobb egyszerűséggel párosul. Benned olyan hatalmasság alakját látom, mely a legnagyobb gonosszággal és ostobasággal karöltve létezik. Ha az ördög, aki a rosszak fejedelme magának helytartót akarna választatni, ki mást tartana alkalmasabbnak, mint a hozzád hasonlót? Felelj nekem, mikor viselkedtél te apostoli férfiúhoz méltón?

GYULA: Hát, mi apostolibb tevékenység annál, mint Krisztus Egyházát gyarapítani?

PÉTER: Ha az Egyház maga a keresztény nép, Krisztus lelke tartja össze. Veled kapcsolatban viszont úgy találom, hogy leromboltad az Egyházat és az egész földet háborúba sodortad, hogy így légy büntetlenül gonosz és veszedelmes.

GYULA: Amit mi Egyháznak hívunk, azok a szent épületek, a papok, főként pedig a Kúria, velem az élen, ki az Egyház feje.

PÉTER: Viszont Krisztus minket szolgálkká tett, az Egyház fejévé pedig saját magát,³⁷ hacsak nem nőtt annak egy második feje is. Nálad, mégis kiknek a szempontjából gyarapodott az Egyház?

GYULA: Most térsz a tárgyra; így hát, elmagyarázom. Az Egyház hajdan szűkölködött, most mindenféle ékességekben bővelkedik.

PÉTER: Mikre gondolsz? A hit hevére?

GYULA: Ismét számárságokat hordasz össze.

PÉTER: A szent tanokra?

GYULA: Fárasztó vagy.

³⁷ Ef 1,22; 5,23; Kol 1,18

PÉTER: A földi élet megvetésére?

GYULA: Hagyd, hogy én beszéljek. Én a valódi ékességekre célzom; mert ezek csupán fecsegések.

PÉTER: Melyek tehát az igaziak?

GYULA: Az uralkodói paloták, a gyönyörű lovak és öszvérek, a népes szolgálhad, a legharcedzettebb csapatok, válogatott testőrség, ...

GÉNIUS: ... a legbájosabb utcalányok, a legszolgálatkészebb kerítők.

GYULA: ... arany, bíbor, adók, olyanok, hogy azok akármelyik királyt alacsonysorból valónak és szegénynek mutatják, hogyha az övéket Róma püspökének kincseivel és pompájával mérik össze. Senki sem lehet oly nagyravágyó, hogy ne ismerné el alábbvalóságát, senki oly tekintélyes vagyonú, hogy saját bőségét ne kicsinyelné le. Még az uzsorás sem juthat odáig, hogy kincseinket ne irigyelje. Ezeket mondom én kincseknek, melyeket megőriztem és gyarapítottam.

PÉTER: De mondd csak meg nekem, ki az, aki elsőként mérgezte meg és halmozta el ezekkel a kincsekkel az Egyházat, mellyel Jézusnak az volt a szándéka, hogy a legtisztább és a külsőségektől leginkább ment legyen?

GYULA: Ez meg hogy jön ide? Természetesen az a lényeg, hogy mi azokat megszereztük, birtokunkban tartjuk és élvezzük. Ámbár azt mondják, hogy egy bizonyos Constantinus saját birodalmának egész nagyságát átruházta Szilveszter pápára: boglárokat, lovakat, kocsikat, sisakot, hevedert, hadiköpenyt, testőrséget, kardokat, arany koronákat, méghozzá szintiszta aranyból, hadseregeket, hadi gépezeteket, városokat, országokat.

PÉTER: És írásos emlékek is maradtak fenn erről a bőkezű adakozásról?

GYULA: Semmilyen, kivéve egyetlen dekrétumokkal kevert pelyvát.

PÉTER: Talán bizony mesebeszéd.

GYULA: Én is azt gyanítom. Mert hát, ki az az épeszű, aki akár apjának is kezére játszaná át pompás birodalmát? Ám mégis nagyon tetszetős dolog elhinnünk, és fenyegetésekkel némítjuk el azokat a kíváncsi buzgómócsingokat, akik ezeket cáfolni igyekeznek.

PÉTER: Ám, eleddig még semmi másról nem hallottam, csak világi dolgokról.

GYULA: Te talán még mindig a hajdan volt Egyházzól álmodsz, melyben te néhány éhenkórász püspökkel végeztél kétségkívül rideg papi szolgálatodat, kiszolgáltatva szegénységnek, fáradságnak, veszedelmeknek és ezer kényelmetlenségnek. Az idő már megoldotta mindezen problémákat. Róma püspökének helyzete most már teljesen más. Te csak nevedet és címedet illetően voltál pápa. Mit mondanál, ha ma láthatnád a sok szent épületet, melyek fejedelmi adakozásokból épültek föl, a sok ezer papot mindenütt, kik többnyire igen magas jövedelemmel rendelkeznek, megannyi püspököt, kik fegyveres erők és hatalmas vagyonuk folytán királyokkal mérhetők; a papok szerfelett fényűző palotáit; hát

még, ha most látnád a sok bíborost, mind bíbor ruhába öltözve, szolgák seregeitől körülvéve, megannyi lovat, melyek a királyokéit is felülmúlják, a számtalan öszvért selyemmel, arannyal, drágakövekkel ékesítve, néhányat még arannyal, meg ezüsttel is patkolva? Nem is beszélve a pápáról, akit magasra emelve láthatnál, amint arany székében ülve katonák cipelik vállukon, s közben mindenki körös-körül hódol neki egy kézmozdulatára. Ha hallhatnád az ágyúk dörgését, a kürtök harsogását, trombiták zúgását, ha láthatnád a harci gépek villogásait, a népek zajos tetszésnyilvánításait, a fáklyák fényétől mindenünnen ragyogó dolgokat, vagy a legnagyobb uralkodókat, kik a szent lábak megcsókolásához csak nagy nehezen juthatnak oda; ha végignézheted volna, amint maga a római pápa teszi az arany koronát Róma császáranak fejére, ki minden királyok királya (ha az írásba foglalt törvények érnek valamit), bár személye semmi mást nem jelent már, csak a nagy név árnyékát: szóval, ha mindezeket láttad, hallottad volna, mégis, mit mondanál?

PÉTER: Azt mondanám, hogy még egy világi zsarnoknál is rosszabbat láttam, Krisztus ellenségét, az Egyház rákfenéjét.

GYULA: Másképp beszélnél, ha akár csak egyet is láttál volna diadalmeneteim közül, mint például a Bolognába való bevonulásomat, vagy azt, amelyet Rómában tartottam, miután leigáztam a velenceieket, no meg egy másik alkalommal, mikor Bolognából sietve tértem vissza Rómába, s a legutolsót, mikor is a franciákat vertem szét Ravennánál minden várakozáson fölül. Ha végigmustráltad volna a galliai csikókat, a lovakat, a felfegyverzett katonák csatasorát, a vezérek felszereléseit, válogatott ifjak parádéit, a mindenütt világító fáklyákat, a győzelmi pompákhoz tartozó eszközöket, a püspökök felvonulását, a bíborosok fényűzését, a trófeákat, a hadi zsákmányokat, a nép és a katonák éljenzéseit, melyek az égig visszhangoznak, a mindenütt harsogó tapsvihart, a rézkürtök dalát, a trombiták harsogását, az ágyúkból kilőtt villámokat, a nép közé szórt pénzesőt, és engem – aki mindeme pompának a csúcsa és kútfoje – mint valami istenséget a magasba emelve hordoznak; akkor azt mondtad volna, hogy a Scipiók, az Aemiliusok és Augustusok hozzám képest rongyosok és fösvények.

PÉTER: Ah! Elég a diadalmenetekből, te, hetvenkedőbbnél is hetvenkedőbb katona! Én viszont, inkább ölelem meg őket, jóllehet pogányok, úgy kiábrándultam belőled; aki diadalmenetet tartottál, miután legyilkoltad keresztény katonák ezreit saját érdeked miatt, te legszentebb atya Krisztusban, te voltál az oka megannyi légió pusztulásának, te, aki sem szavaiddal, sem életpéldáddal még a legkisebb lelket sem nyerted meg Krisztusnak. Ó, atyai szív! Ó, Krisztusnak méltó helytartója, ki önmagát megfeszítteti, hogy mindenkit megmentsen! Te, azért, hogy megvédelmezd egy szem, elzüllött fejedet, az egész világ pusztulását okoztad.

GYULA: Azért mondod ezeket, mert irigykedsz a mi dicsőségünkre, miközben észreveszed, hogy mennyire jelentéktelen volt a te püspökséged, az enyémhez mérve.

PÉTER: Szégyentelen! A te dicsőségedet merészeled az enyémhez hasonlítani? Jóllehet az én dicsőségem Krisztusé, s nem a magamé. Mindenek előtt, ha egyetértesz velem abban, hogy Krisztus a legjobb és az Egyház igazi fejedelme, s ő maga adta nekem országának kulcsait, ő bízta rám nyájának vezetését, saját kinyilatkoztatásával hagyta jóvá hitelességemet. Téged viszont a pénz, az emberi részrehajlás, a csalárdságok tettek pápává. Ha egyáltalán ezt a kifejezést kell rád használni. Én Krisztus számára lelkeket millióit szereztem meg; te ugyanennyit taszítottál a kárhozatba. Én azelőtt elsőként ismertettem meg a pogány Rómával Krisztust; te a már keresztény Rómában a pogányság tanítójaként léptél

fel. Én meggyógyítottam a betegeket pusztán testem árnyékával is,³⁸ megszabadítottam az ördögtől a megszállottakat, halottakat támasztottam föl,³⁹ és áldásokkal töltöttem be mindent, amerre csak jártam. Mennyiben hasonlítottak ezekhez a te diadalmeneteid? Egy szavammal képes voltam átadni a Sátánnak azt, akit akartam, és hogy mennyire képes voltam erre, annak Szafira a megmondhatója férjével együtt.⁴⁰ Bármilyen is állt hatalmamban, én úgy hasznosítottam, hogy az mindenki javát szolgálta; te viszont mindenki számára haszontalan voltál. Ha valamit hatalmadban állt megtenni (és ugyan, mit nem tehetél meg?), azt is a világ általános elveszejtésére fordítottad.

GYULA: Csodálom, hogy dicső tetteid felsorolását nem toldod meg a szegénységgel, a virrasztásokkal, fáradságokkal, perekkel, börtönökkel, rabláncokkal, megaláztatásokkal, sebesülésekkel és végül a keresztáldozattal.

PÉTER: Helyesen figyelmeztetsz; ugyanis utóbbiakra nagyobb joggal vagyok büszke, mint csodáimra. Ezeknek a nevében parancsolta Krisztus, hogy örüljünk és ujjongjunk⁴¹, mert ezeknek a nevében hívott minket boldogoknak. Pál, egykori apostoltársam, mikor saját tetteit hozza fel, nem emlegeti a fegyverekkel megostromolt városokat, sem a kardélre hányt légiókat, sem a háborúra felbujtott világi uralkodókat vagy a zsarnoki felfuvalkodottságokat, hanem a hajótöréseket, bebörtönzéseket, botütéseket, veszedelmeket⁴²: ez az apostol igazi diadala, ez a keresztény vezető valódi dicsősége. Ő azokkal dicsekszik, akiket Krisztushoz térített, akiket az istentelenségéből szabadított meg, nem azzal, hogy hány ezer dukátot halmozott fel. Végezetül, mi Krisztussal immáron örök diadalt ünneplünk, és még a gonoszok is dicséreteit zengik; téged mindenki átkoz, kivéve a hozzád hasonlókat vagy talpnyalóidat.

GYULA: Hallatlan dolgokat hallok.

PÉTER: Meghiszem azt. Vajon találtál-e időt arra, hogy az Evangéliumokat fellapozd, Pál és az én leveleimet olvasgasd; te, akit annyi küldöttségi, szövetségi, stratégiai, hadászati és diadalmenetek megtartásával kapcsolatos feladatok emésztettek fel? Természetesen, minden más foglalkozás üzéséhez is a hitvány foglalatosságoktól ment lélekre van szükség; ám Krisztus tanítása a földi gondnak minden mértékétől teljes mértékben megtisztított szívet kíván. Ugyanis nem szállt még alá az égből akkora tanító a földre, hogy a halandókra valamely könnyed és hétköznapi tanítást hagyott volna rá. Nem nyugalmas, sem pedig biztonságos hivatás kereszténynek lenni. Megvetni minden örömet, akár a mérget, a kincseket megtaposni, mintha sár lenne, az életet semmire sem becsülni: ez a keresztény ember hivatása. Mivel ezek elviselhetetlennek tűnnek azok számára, akik nem Krisztus lelke által cselekszenek. Mert azok üres szölamokba és a pusztasertartásokba menekülnek. És a mesterkéltség Krisztus-fővel egyesítik az ugyancsak valótlantestet.

GYULA: Mégis hát, mi jót tulajdonítasz nekem, ha megfosztasz pénzemtől, elveszed királyságomat és elszeded az uzsorakamatot is, sőt az örömeiket is megtagadod tőlem, és végezetül életemtől fosztasz meg?

³⁸ ApCsel 5,15

³⁹ ApCsel 9,36–41

⁴⁰ ApCsel 5,1–11

⁴¹ Mt 5,10–12

⁴² 2Kor 11,23–30

PÉTER: Miért nem nyilvánítod boldogtalannak magát Krisztust, ki miközben mindenki fölött állt, mégis mindenki gúnyolódásának célpontjává vált? Egész életét szegénységben, fáradoalmak és börtök közt, éhezve töltötte; végül a leggyalázatosabb halállal halt meg.

GYULA: Talán fog találni valakit, aki dicsőíti, ám olyat, aki utánozná is őt, biztos, hogy senkit; ezekben az időkben.

PÉTER: De hát, dicsőíteni annyit jelent, mint utánozni. Ámbár, Krisztus övéit nem fosztja meg a jó dolgoktól, hanem inkább a hamisak helyett igaz és örök javakkal látja el őket. És ezt is azután teszi, hogy előbb az evilági javak egészéről lemondtak és megtisztultak. Ahogyan ő maga is egészen égi volt, úgy egész testét, vagyis az Egyházat illetően is azt akarta, hogy az a lehető leghasonlóbb legyen hozzá, azaz teljes mértékben idegen a világ befolyásától. Máskülönb, hogyan válhatna azonossá ez a test azzal, aki a mennyekben trónol, ha ez idáig a földi piszokban merült el? Ám, mihelyst megszabadult evilági összes érdekeltségétől, és ami ennél is több, a világi szenvedélyektől, akkor végre Krisztus elétárja saját kincseit, az édes dolgokért (valójában keserű aloéval kevertékért) cserében, melyeket elhagyott, s megajándékozza az égi örömök kellemes érzésével, melyek messze fölötté állnak a hátrahagyott kincseknek.

GYULA: Milyen cserébe kapott kincsekről beszélsz, könyörgöm?

PÉTER: Ha csak nem tartod közönséges kincseknek a prófétálás, a tudás és a csodák ajándékát. Ha csak nem becsülöd kevésre magát Krisztust is, akit bárki is birtokol, az mindent magáénak tudhat. Végül pedig, ha nem gondolod, hogy mi itt szegény életet élünk. Ezért minél inkább elszomorítja az embert földi léte, annál inkább örvendezik Krisztusban; minél szegényebb a világban, annál gazdagabb Krisztusban; minél megalázottabb földi életében, annál magasztosabb és nagyra becsültebb öbenne; minél kevésbé él a földön, annál inkább él Krisztusban. Ő egyrészt azt akarta, hogy egész teste a lehető legtisztább legyen, másrészt pedig azt, hogy az ő szolgálói, vagyis a püspökök kiváltképp azok legyenek. Köztük is annál nagyobb valaki, minél hasonlóbb Krisztushoz, továbbá minél szabadabb és mentebb a világi érdekeltségektől. Most viszont az ellenkezőjét látom, azt, aki Krisztushoz a legközelebb áll, és azt akarja, hogy hozzá hasonlóan tartsák, mindenki közül a leginkább el van merülve a legpiszkosabb ügyletekben, mint a pénz, hatalom, hadseregek, háborúk, szövetségek, hogy a vétkekről már ne is beszéljek. Ezen kívül, jóllehet igen távol állsz Krisztustól, mégis az ő nevét használod fel, hogy gögödet alátámaszd, és az ő ürügyén, aki a földi uralmat megvetette, te világi zsarnokként viselkedsz, és Krisztus igazi ellenségeként követeled meg a neki járó tiszteletet. Másoknak osztasz áldást, ugyancsak mások előtt nyitod meg az ég kapuját, ahonnan téged igen csak távol tartanak; te tiltasz el a szentségektől másokat, akiben a szentekkel semmi közös nincs. Mert mi a különbség közted és a török szultán között, ha nem az, hogy te Krisztus neve mögé bújsz? Bizonyosan ugyanolyan a lelkületetek, s az életszenny is összeköt benneteket: te viszont a világ nagyobb romlását szolgálod.

GYULA: De hát, én olyan Egyházra vágytam, mely minden jóval fel van ékesítve. Azt mondják, hogy Arisztotelész a javak három rendjét állapította meg: a szerencséit, a testéit és a lélekéit⁴³: ennél fogva, nem akartam ezen a renden változtatni; a szerencse javainál kezdtem; s talán lassankint eljutottam volna a lelki javakhoz is, ha a korai halál nem ragadott volna el a földről.

⁴³ Arist. *Pol.* VII, 1323 a; *Rhet.* I, 1360 b.

PÉTER: Még hogy korai! Persze, mikor lehetsz vagy hetven éves! Meg aztán, mi szükség volt arra, hogy a vizet tűzzel keverjed?

GYULA: De ha hiányoznak ezek a kiváltságok, akkor a nép kutyába se vesz minket, most viszont félnek és gyűlölnek. És így az egész keresztény világ össze is omlana, ha nem tudná magát megvédeni az ellenség erejével szemben.

PÉTER: Épp ellenkezőleg! Ha a nép észrevenné benned a Krisztustól eredő ajándékokat, a megtapasztalható életszentséget, a szent tanítás ismeretét, a lángoló szeretetet, a prófétálás adományát, az erények gyakorlását, annál inkább tisztelne, minél inkább felismeri, hogy te a világi érdekektől távol tartod magadat. És az egész keresztény világ határa messzebbre terjedne, ha méltó lenne a pogányok csodálatára az életvezetésed tisztasága, az örömök, a gazdagság, a hatalom és a halál megvetése okán. Mostanra viszont, nem csak, hogy igen kicsire zsugorodott össze, hanem, ha körültekintőbben vizsgálod a helyzetet, akkor azt fogod találni, hogy a legtöbben már csak névlegesen keresztények. Kérdelek téged, amikor az Egyház legfőbb pásztora voltál, nem vetted számot magadban azzal, hogy miképpen született, növekedett és szilárdult meg az Egyház? Talán háborúk, kincsek vagy netán lovak segítségével? Ezekkel ellentétben, inkább a türelem, mártírok és a mi vérünk, börtönben töltött raboskodások és ostorcsapások által. Te azt állítod, hogy az Egyház gyarapodott, miközben annak szolgálói roskadoznak a földi hatalom súlya alatt. Továbbá azt is mondd, hogy az Egyházat felékesítetted, miközben világi szolgálatokkal és élvezetekkel van beszennyezve. Azt is hangoztatod, hogy megvédelmezted azt, miközben az egész világot háborúk dúlják fel, a papság haszonszerzése érdekében. Kijelented, hogy az Egyház virágzik, miközben a világi gyönyöröktől részeg; meg azt is, hogy a béke honol benne, miközben a gazdagságban, vagy helyesebben szólva a vétkekben merítkeznek meg, anélkül, hogy bárkinek ellenvetése lenne ezekkel kapcsolatban. És ilyesféle szólammal népszerűsége tétél szert az uralkodóknál, akik a te tanításodtól vezérelve a saját gazemberkedéseiket és dühöngő összecsapásaikat „Krisztus védelmezése” néven emlegetik.

GYULA: Ilyesmiket ezelőtt soha nem hallottam.

PÉTER: Mire tanítottak téged akkor a prédikátorok?

GYULA: Tőlük egyáltalán nem hallottam semmi mást, csak egyöntetű dicséreteket. Fennhangon zengtek ódákat rólam, fennkölt szavakkal. Úgy magasztaltak engem, mint Jupitert, aki az egész földet megrengeti villámával, meg azt is mondták, hogy én egy valódi istenség vagyok, a földkerekség közös üdvössége, és még rengeteg más, ehhez hasonló dolgot.

PÉTER: Mindenesetre nem vagyok meglepve, hogy senki sem létezett, aki személyedet ízéssé tette volna, minthogy te ízetlen és használhatatlan só voltál⁴⁴. Ugyanis az apostoli férfúnak az a sajátos kötelessége, hogy a többi embernek Krisztust tanítsa, mégpedig a lehető legtisztábban.

GYULA: Tehát, nem nyitasz ajtót?

⁴⁴ Krisztus beszédéből merített metafora, melyben a tanítványokat a föld sójának nevezi: Mt 5,13; Mk 9,50; Lk 14,34.

PÉTER: Bárkinek inkább, mint egy ilyen dögvésznek. Ugyanis a te számodra mind kiközösítettek vagyunk. Akarsz egy elfogadható tanácsot? Vállalkozó szellemű emberek csapatával rendelkezel, azonkívül itt vannak még kimeríthetetlen pénzforrásaid, te magad jó építész vagy; emelj magadnak egy új Paradicsomot, amit viszont jól megerősítesz, hogy a gonosz lelkek ne vehessék be könnyen.

GYULA: Épp ellenkezőleg! Azt teszem, ami hozzám méltó. Buzgón fogok még munkálkodni néhány hónapig, és ha csapataim megszapornodnak, erőszakkal foglak elkergetni benneteket innen, ha meg nem adjátok magatokat. Mert teljesen biztos vagyok benne, hogy hamarosan háborúban elesett emberek ezrei fognak eljutni hozzám.

PÉTER: Ó, te dögvész! Ó, szerencsétlen Egyház! Hé, te Génius, figyelj csak! Mert veled jobban el lehet társalogni, mint ezzel a legszörnyűbb szörnyeteggel.

GÉNIUS: Mire vagy kíváncsi?

PÉTER: A többi püspök is olyasforma, mint ő?

GÉNIUS: Döntő többségében egy kutya. Ám ez itt mindnek zászlóvivője lehetne.

PÉTER: Bizonyosan te voltál, aki ezt az embert annyi gaztetre sarkalltad?!

GÉNIUS: Én a legkevésbé sem. Sőt, inkább ő rohant előre olyan sebességgel, hogy szárnyakkal is csak nagy nehezen voltam képes utolérni őt.

PÉTER: Ezek után nem csodálkozom, hogy igen kevés ember jut el ide, mióta az Egyház trónusán ilyen romlott alakok foglalnak helyet. Mindenesetre azt még innen is gyanítom, hogy a nép valami módon gyógyítható, ha egyszer még egy ilyen mocskos kloákának is lerója tiszteletét, csupán mert pápai méltóságot visel.

GÉNIUS: Nevén nevezed a gyermeket! De parancsnokom már régóta integet nekem és botját rázza. Így hát, Isten veled!

Függelék: Officina Erasiana

Jó időközönként leltárt készíteni egy-egy szakterületünk elért eredményeiről, egymástól függetlenül működő műhelyek munkájáról. „Az Erasmus-recepcio-feltérképezése és felkészült komparatista értékelése nélkül csonka marad a magyar irodalomtörténeti önismeret, és nem fejlődik ki újra a magyarországi neolatin filológia” (Szörényi László). Ezt a célt szolgálja az Erasmus műveinek hazai recepciójáról szóló tájékoztatás.

Elsőként arról az 1982-ban alakult „Officina Erasiana” tevékenységéről lesz szó, melynek létrehozója, szervezője, szakmai és szellemi vezetője e sorok írója.

A hazai Erasmus-kutatás alakulásának történetéről 16 évvel ezelőtt részletesen írtam. (*Magyar Könyvszemle*, 1997, 327–333). Most csupán azt a vitathatatlan tényt kívánom hangsúlyozni, hogy az „Officina Erasiana” annak a Waldapfel Imrének szellemében dolgozik, akinek nevéhez fűződik 1930 után a hazai kutatás felzárkózása Nyugathoz. Ő volt az, aki könyörtelen kritikával szembe mert fordulni azokkal az irodalomtörténészekkel, akik felismerhetetlenségig eltorzították Erasmus igazi arcát. Waldapfel, kezében az akkor közreadott *Opera Omnia* és *Epistolae* kritikai kiadásainak adataival, arra hivatkozott, hogy a légből kapott egyéni vélemények helyett magát Erasmust olvassuk, tanulmányozzuk, és minél több művét ismertessük, sőt fordítsuk magyarra. Forradalmi tett volt ez abban a korszakban, amikor neves szellemtörténészeink még Mohács tragédiájáért is Erasmust akarták felelőssé tenni.

Ismerjük politikai helyzetünk alakulását, melynek nemcsak emberi sorsok tízezrei estek áldozatul, de számos területen tudományos életünk is, különösen a művelődéstörténelem vonatkozásában. A számos példa közül most egyedül az Erasmus kutatásra összpontosítom a figyelmet. A sors iróniája, hogy hazai viszonylatban épp az a Waldapfel Imre tette lehetetlenné a legfrissebb nyugati kutatások ismertetését és átvételét, aki pár évvel előbb maga volt annak zászlóvivője és élharcosa. Mivel vállalta a kommunista diktatúra éveiben a hazai tudományos ateizmus vezetését, Erasmusról még az eddigieknél is torzultabb képet rajzolt.

És hogy ennek nem okvetlenül így kellett volna történnie, tanúsítja, hogy a kommunizmus fellegvárában, Moszkvában Markis Simon nemcsak zavartalanul folytathatta klasszika-filológia szakát, hanem kiváló és tárgyilagos tudományos műveket írt Erasmusról, a teológusról is. Ezek egyikét magyarra is lefordították (vö. Markis Simon, *Rotterdami Erasmus*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1971). A hazai Erasmus-kutatás számára ez a kiadás mérföldkő számba ment. Ekkor határoztam el ugyanis, hogy létre hozok egy szellemi műhelyt, amely – ha kell, Markis Simonra hivatkozva – folytatja, illetve elkezd az 1945-ben abbamaradt és új alapokra helyezett Erasmus kutatást. Ennek a vállalkozásnak adtam már a kezdet kezdetén, 1982-ben az Officina Erasiana nevet.

Műhelyünk legfőbb célja az volt, hogy elsősorban azokkal a művekkel foglalkozzunk, melyeket valamilyen síkon Erasmus magyar kortársai ismertek, olvastak, könyvtárakban őriztek. A fontossági sorrendet is elkészítettük, és ennek jegyében dolgoztunk, és adtuk közre kötetünket. Erről a több évtizedes munkáról adok rövid összefoglalót és bibliográfiai tájékoztatót.

1. Rotterdami Erasmus, *A keresztény fejedelem neveltetése*, fordította Csonka Ferenc, az utószót írta és a névmutatót összeállította Barlay Ö. Szabolcs, Budapest, Európa Kiadó, 1987.

Szellemi műhelyünk mindmáig ezt a két kiadást megért kötetet tekinti legmaradandóbb alkotásának. Egyrészt, mert az 1516-ban írt műnek olyan példányából ültette át magyarba a

leghitelesebb fordítóink egyike, Csonka Ferenc, mely példány a budai királyi könyvtárt ékesítette. Sőt a possessorii bejegyzés igazolja, hogy Szapolyai János birtokában volt: „Sum Johannis Regis Electi Hungariae”. Ez a könyvtörténeti szempontból is nagy értékű kötet jelképezi a Mohács előtti és utáni magyar sors kálváriáját. A könyvet ugyanis 1541-ben Izabella királyné magával vitte Erdélybe, a gyulafehérvári fejedelmi udvar könyvtárába. Innét került annak a Naprágyi Demeter erdélyi katolikus püspöknek birtokába, akit a Tordai Országgyűlésben meghirdetett vallásszabadság nagyobb dicsőségére vallása miatt Erdélyből száműztek 1601-ben. A győri püspök fogadta be a menekült főpapot. Az ő hagyatékából került a győri székesegyház könyvtárába. A bársonykötésű ösnyomtatványról 1984-ben másolatot készítettem, melyet Csonka Ferenc fordított magyarra. De az elmondottaktól függetlenül, azért is maradandó ez az alkotás a névtelenség jegyében dolgozó „Officina Erasmiana” három évtizedes életében, mert a diktatúra alatt megszüntetett Erasmus Társaság egykori tagjaként ezzel az erasmusi remekléssel tudtam megtörni a jeget. A klasszika-filológia, a művelődéstörténelem és a pedagógia elkötelezettjei megértették az üzenetet, különösen akkor, amikor elolvasták Erasmus nyílt, egyértelmű *Institutióját*: a keresztény pedagógus legyen elkötelezettje az evangéliumnak, mert neveltjének, legyen az fejedelem, vagy a leggyeszerűbb család gyermeke, legfőbb tantárgya Jézus Krisztus megismerése és szeretete.

Hogy az olvasóközönség mennyire igényelte ezt a hitvallást, nemcsak abból tűnt ki, hogy szükség volt második kiadásra (1992), hanem abból is, hogy az Európa Kiadó ezzel a kötetrel elnyerte a „Szép magyar könyv 1987” verseny díját. Mivel korszakváltás évei következtek, és napirenden volt az Európai Unió témája, kiderült, hogy Erasmus érti a kor emberének legégetőbb problémáit, hiszen ő volt az európai *Respublica Christiana* apostola. Sokan úgy érezték, hogy a legjobbkor szólaltattuk meg őt, akit Európa lelkiismeretének neveztek.

2. Rotterdami Erasmus, *Krisztus fegyverzetében avagy Az üdvösségre vezető élet szabályainak kalauza*, fordította és a jegyzeteket írta Babics Zsófia, előszót írta Szörényi László, utószót Barlay Ö. Szabolcs, Budapest, Szent István Társulat–Új Ember Kiadó, 2000.

A könyv eredeti címe *Enchiridion militis christiani*. A kíséző tanulmányokból megtudjuk, hogy miért erre a műre esett a választásunk. Bár Erasmus 1503-ban csupán Poppenreuter udvari ágyúöntő lelkére kívánt hatni könyve megírásakor, de amikor második kiadását egy bencés apátnak ajánlva újra közkinccsé tette, valóságos világsiker lett belőle. A siker titka abban rejlik, hogy Erasmus megértette az újkor emberének igényét egy új lelkiségre, mely nem a rációból, hanem a szívből meríti élményeit. Példaképpül Krisztust, az embert állítja szemünk elé. Életigenlő, optimista krisztológiáját a „devotio moderna” beépítette az emberek mindennapi életébe. „Ne gondold, hogy valami is hiányzik majd neked, ha Ő a tiéd, aki mindent magába foglal.” A jámborság nem foglalkozás, nem a papok, szerzetesek privilégiuma, hanem minden hívő kötelező Krisztus-követése. Ezt nem lehet jogi, filozófiai normákkal meghatározni. Inkább út, melyen el lehet jutni Jézushoz. Kereszténynek lenni annyi, mint Krisztust követni, akármi legyen a foglalkozásunk. Erasmus egyetlen művének sem volt oly nagy olvasó tábora, mint ennek. Már életében ötvenötször jelent meg, és lefordították angol, német, francia, olasz, holland, lengyel, cseh nyelvre és 1627-ben Salánki György magyarra I. Rákóczi György fejedelem megrendelésére. Műhelyünk ennek a kötetnek közreadásával segít a tisztánlátásban az Erasmus körüli vitában. Ettől az időtől kezdve neve mellé mindig odaírta igazi hivatását: „a teológus”. Hitének mélysége, egyház-hűsége vitathatatlan.

3. Rotterdami Erasmus, *A keresztény özvegy: Máriához, Magyarország és Csehország egykori messze földön ismert királynéjához, Károly császár és Ferdinánd király nővéréhez*, fordította és a jegyzeteket írta Babics Zsófia, Budapest, Jel Kiadó, 2004.

Következő választásunk a *Vidua christiana* magyar fordítására esett. Érthető, hisz arról a Habsburg Máriáról van szó, aki hősi halottunknak, II. Lajos királynak a felesége volt. Megrendítő szavakkal írja le a király halálát és azt a fájdalmat, hogy nem lehetett mellette. A vigasztaló szavak után a keresztény özvegyhez méltó élet szabályait veszi sorra. Erasmus itt is, hasonlóan más művéhez, minduntalan szóba hoz öt általában foglalkoztató kérdéseket. *A keresztény özvegy* című könyv annyiban tér el az eddig megjelentektől, hogy ezeket a témákat könnyedebb, mondhatni csevegő stílusban adja elő. A *Vidua christiana* nem a filozófus, a teológus Erasmust juttatja eszünkbe, hanem a könnyedén beszélő jó barátot. Hasonlatai, képei, hangvétele az olvasónak kifejezett gyönyörűségére szolgál.

4. Rotterdami Erasmus, *A mennyből kirekesztett Gyula pápa*, fordította és jegyzetekkel ellátta Vető Éva, lektorálta és a tanulmányt írta Barlay Ö. Szabolcs, Budapest 2013.

Az „Officina Erasiana” fennállásának harmincadik évét azzal a jóleső tudattal zárja, hogy küldetését teljesítette és maga elé tűzött célját épp ezzel a fordítással elérte. Miután a legújabb kutatások bebizonyították Erasmus szerzőségét, úgy gondoltuk, hogy a maró iróniával írt könyv körüli botrányt eleve azzal hatástalaníthatjuk, ha mi magunk vesszük kézbe a témát és a fordítást is. Ezzel már tíz évvel ezelőtt elkészültünk, de szándékosan vártunk a közreadással. A szöveg már a nyomdában van, és mindössze 200 számozott példányban adom közre, hogy az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetén és az OSZK-on keresztül bekerüljön a szaktudományok vérkeringésébe. A téma tárgyilagos, politikamentes és főként a szaktudományunkhoz méltó tárgyalását – gondolom – az biztosítja, hogy mint szerzetes paptanár oknyomozó egyháztörténész is vagyok. Így nyugodt lelkiismerettel vállalom a kiadást esetleg erősen bírálók ódiúmát. Számomra egyedül az az evangéliumi kijelentés a mérvadó, mely egyértelművé teszi, hogy: „Az igazság szabaddá tesz titeket” (Jn 8,32).

Erasmus hírnevét, „modernségét” és nélkülözhetetlen szellemi fölényét mi sem igazolja jobban, mint az a tény, hogy az „Officina Erasiana” nem az egyedüli szellemei műhely, mely tudatosan és behatóan foglalkozik az erasmusi örökséggel. Az alábbiakban erről kívánok tájékoztatót adni, mely minden bizonnyal se nem teljes, se nem kielégítő, ha nem is felesleges.

5. Rotterdami Erasmus, *A szabad döntésről*, fordította és a tanulmányt írta Rokay Zoltán, Budapest, Jel Kiadó, 2004, 2005².

Ma már inkább a teológusok, egyháztörténészek számára jelent igen fontos dokumentumot Erasmusnak a szabad akaratról szóló „szakkönyve”. A katolikus teológus professzor ezzel a fordítással válaszolt a soproni evangélikus főiskola teológiai karának Luther Márton magyar fordításban megjelent könyvére. Köztudott, hogy Luther szerette volna Erasmust is megnyerni és maga mellé állítani a nagy szellemi, vallási csatában. Az erkölcsi reformot szintén követelő Erasmus azonban éles intellektusával azonnal észrevette, hogy Luther és az öt követő teológusok magukat a katolikus hittételeket is meg akarják változtatni. Ezek között a legelevenbevágóbb a szabad akarat kérdése. Hiszen ez több mint teológia, ez emberi személyiségünk szegletköve. Azokban az indulatokkal felkavart zavaros évtizedekben könnyen elcsúszhatott volna Erasmus is. Éppen ezzel a kimért és Luther

mérhetetlen ingerült, durva, sértő hangnemére higgadtan válaszoló művével bizonyította legmarkánsabban katolikus hitéhez való hűségét.

A valódi Erasmus-kép tisztázása és legfőbb műveinek hazai recepciója miatt Rokay Zoltán kötete fajsúlyos alkotás.

6. Rotterdami Erasmus, *A nőkről és a házasságról*, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta Petneházi Gábor, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2011.

„Erasmus és magyar barátai”(vö. Waldapfel I. nevezetes könyvével 1941-ből) Szegeden is megtalálhatók. Ezek a helyi – rendszerint egyetemekhez kötődő – Erasmus társaságok fontos pillérei és őrzői szellemi örökségének. Mivel a klasszika-filológia jövője majdhogynem reménytelen, a fordítók nevét – vere dignum et iustum est – leírom: Benedek Noémi, Gellérfi Gergő, Kasza Péter, Petneházi Gábor, Szabó Ádám, Széles Ágnes. A *Colloquia* kincsesbányájából kiválasztott fejezetek jól mutatják, hogy még a 21. század fiataljai is időt és fáradságot nem kimélve érdeklődéssel olvassák Erasmust, aki nagyon is gyakorlatorientált, és etikai útmutatót is nyújt. Néhány fejezetcím: „Kérő és a lány”, „A feleségek iskolája”, „A kismama”, „Az istentelen házasság”, „Szenátuska, avagy az asszonyok tanácsa”. Mindegyik olyan témát vet fel, mely a ma emberét is lázba hozza. Ma, amikor a házasságnak nemcsak szentségi jellege, de maga az intézmény is romokban hever, jó lenne, ha minél többen olvasnák a válogatás eme fejezetét: „Meggyőző beszéd a házasság dicséretéről”.

7. Rotterdami Erasmus, *Beszélgetések a keresztény vallásról*, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Petneházi Gábor, Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2012.

Ez a mű is a szegedi műhely terméke, és ugyancsak a *Colloquiá*ból való. A művelődéstörténet és azon belül az egyháztörténet egyik fontos fejezete a 16. századi egyházreform. Erasmus magatartását és megnyilatkozásait megismerni azért szükséges, sőt nélkülözhetetlen, mert épp azokról az évtizedekről nyújtanak információt, amikor minden forrongó állapotban volt. Erasmus is sok mindent bírált, elítélt, de X. Leó pápa nem véletlenül akarta bíborossá tenni. Alighanem elkerülhető lett volna az egyházszakadás, ha Erasmus toleranciára épülő szemlélete került volna túlsúlyba. Ha ez nem is így történt, azt mindenképpen tudnunk és tudatosítanunk kell, hogy Erasmus több kérdésben megelőzte korát és van olyan is, melyet később az egyház elfogadott.

Ha azt nézzük, hogy az utolsó 25 évben Erasmusnak mindössze hét művét fordítottuk magyarra, nem nagyon dicsekedhetünk. Bár e kötetekhez hozzá kell még számítanunk az itt nem regisztrált tanulmányokat, róla írt cikkeket, mégis keveselljük a termést.

Éppen ezért megismétlem tíz évvel ezelőtt tett javaslatomat: meg kellene alapítani, helyesebben szólva újra életre kellene hívni, a diktatúra miatt betiltott Erasmus Társaságot. Legalkalmasabb erre a MTA BTK Irodalomtudományi Intézete lenne. A feladat nem nagyon tűr halasztást, hiszen a klasszika-filológia tanszékeire egyre kevesebben jelentkezők, a gimnáziumainkban ugyancsak megszűnőben van a latin nyelv tanítása.

Erasmus tekintélye, hírneve elegendő garanciát nyújt ahhoz, hogy ez a terv valóra is váljon.

Barlay Ö. Szabolcs

(Magyar Könyvszemle, Figyelő rovat, 129. évfolyam, 2013/3 szám, 389–392. oldal)